శ్రీరస్తు.

హరిభక్తిరసాయనమ్.

ఈగ్రంథము.

మధుసూదన స్వామియను ప్రాచీనపండితులచేఁ

ద్వాదశోల్లాసములుగా

రచియింపఁబడియె.

అతిప్రయాసచే లభించిననొకయుల్లాసము మాత్రము

లేఖకప్రమాదదోషములు లేకుండఁపరిష్కరించి

ధారా మార్కండేయ శాస్త్రులవారిచే

ప్రచురించఁబడియె.

SREE RANGANAYAKEE VILASUM BRANCH PRESS ONGOLE.

1895.

46/275

హ రి భ క్తి ర సా య న నా

గృహీతభగవదాకా
రపరూపతయాభివ్యక్త
పరమానందసాక్షాత్కా
రంనిరతిశయం పు
వై మదాత్మనః
యత్కర్మభిర్యత్తప
శ్రేయోభిరితరైరపి -

ఓంజయరాధాకృష్ణ ఓం.

పదనఖని విష్టమూర్తిభిరేకాదశతామివావహన్
పాస్తేగిరిశః తంవందేనందమందిరేకంచిత్॥

గ్రంథారంభే సంభావిత విఘ్ననివారణబుద్ధ్యా భ[illegible]
నరూపం మంగళమంగీకుర్వన్ ఆదావ్యపేక్షాపూర్వకారి ప్రవృత్త్యంగత
యా అభిధేయప్రయోజన సంబంధానాచష్టే శిష్టాగ్రణీ గ్రంథకా
రః ॥ నవరసమిళితంవా కేవలంవా పుమర్థంపరమమిహ ముకుందేభ
క్తియోగంవదంతి- నిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖంతమహమఖి
లతుష్ట్యైశాస్త్రదృష్ట్యావ్యనజ్మి కర్మయోగోష్టాంగయోగో జ్ఞానయోగో
భక్తియోగశ్చేతిచత్వారః పుమర్థత్వేన ప్రసిద్ధాయోగాః యోగాస్త్ర
యోమయాప్రోక్తానృణాం శ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానంకర్మచభక్తిశ్చనో
పాయోన్యోస్తికుత్రచిత్ ॥ ఇతిభగవద్వచనే అష్టాంగయోగోపి జ్ఞాన
యోగాంతర్గతో ద్రష్టవ్యః మన ఏకత్రసంయుజ్యాజితశ్వాసోజితాసనః
వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతంద్రిత ఇత్యాదినా తస్యాపివ్యు
త్పాదనాత్ తత్రగర్భాధాన పుంసవన సీమంతోన్నయన జాతకర్మ
నామకరణ అన్నప్రాశన చౌలోపనయనాని చత్వారి వేదవ్రతాని
స్నానంసహధర్మచారిణీసంయోగః పంచానాంయజ్ఞానామనుష్ఠానం దే
వపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మణామేతేషాంచ అష్టకాపార్వణశ్రాద్ధ శ్రావ
ణ్యాగ్రహాయణీ చైత్ర్యాశ్వయుజీచేతి సప్తపాకయజ్ఞసంస్థా అగ్న్యాధే
యమగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసౌచాతుర్మాస్యానినిరూఢపశుబం
ధస్సౌత్రామణ్యాగ్రయణీచేతి సప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః అగ్నిష్టోమః అత్య
గ్నిష్టోమఉక్థ్యః షోడశీవాజపేయః అతిరాత్రః అప్తోర్యామ ఇతిసప్త
సోమసంస్థా ఇత్యాదిశాస్త్రవిహితః వర్ణాశ్రమధర్మరూపః కర్మయో
గోంతఃకరణశుద్ధిసాధనత్వే నతత్పర్యంతమనుష్ఠేయః ॥ తావత్కర్మాణి
కుర్వీతననిర్విద్యేత యావతామత్కథాశ్రవణాదౌవా శ్రద్ధా

రిభక్తిరసాయననామ గ్రంథః.
నాత్ అంతఃకరణశుద్ధిసాధనత్వంచ తస్యధర్మేణ
ధర్మంపరమంవదంతి యేనకేనచనయజేత అపివా
హతమనా ఏవభవతీత్యాది శ్రుతిసిద్ధం యోగినఃక
ర్మక్త్వాత్మశుద్ధయే ఇతిస్మృతిశ్చ తతశ్చాద్రుతచిత్తస్య
త్వజ్ఞానం ద్రుతచిత్తస్యతు భగవత్కథాశ్రవణాది
పూర్వకభక్తిరిత్యవధిత్వేనద్వయమప్యు[illegible]త్తం త
త్ర సునిర్విణ్ణః యమనియమాసనప్రాణాయామప్ర
త్యాహారధారణాధ్యానసమాధిలక్షణమష్టాంగయోగమనుష్ఠాయ తైల
ధారావదవిచ్ఛిన్నభగవదేకాకారప్రత్యయపరంపరాత్మకైకాగ్రతా
యోగ్యంమనస్సంపాదయేత్ - యదారంభేషు నిర్విణ్ణః విరక్తస్సంయతేం
ద్రియః అభ్యాసేనాత్మనోయోగీ ధారయేదచలంమనః ధార్యమాణంమ
నోయహి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితం అతంద్రితో నురోధేన మార్గేణాత్మ
వశంనయేత్ ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ తస్మిన్ చసతి అమానిత్వమదం
భిత్వమహింసాక్షాంతిరార్జవం ఆచార్యోపాసనం శౌచంస్థైర్యమా
త్మవినిగ్రహః ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్యమనహంకారఏవచజన్మమృత్యు
జరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనంఏతద్జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానంయదతో
న్యథా - సామ్యేనసర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః భవాప్య
యావనుధ్యాయేన్మనోయావత్ప్రసీదతినిర్విణ్ణస్య విరక్తస్యపురుషస్యోక్త
వేదినః మనస్త్యజతిదౌరాత్మ్యం చింతితస్యానుచింతయా యమాదిభి
ర్యోగపథైరన్వీక్షిక్యాచవిద్యయా మమార్చోపాసనాభిర్వానాన్యైర్యో
గ్యంస్మరేన్మనః ఇత్యాదిభగవద్వచనాత్ ॥ అత్రమనోయావత్ప్రసీదతీతి
భక్తియోగఏవజ్ఞానయోగావధిత్వేనోక్తః భక్తియోగంవినామనసః సమ్య
క్ప్రసాదాయోగాత్ మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యమిత్యత్రాపిసఏవ॥ మమా
ర్చోపాసనాభిర్వేతిమయిచానన్యయోగేనభక్తిరవ్యభిచారిణీతిజ్ఞానయో
గాంతర్గతతయా సాధనభక్త్యుక్తేః తతశ్చప్రోక్తేనభక్తియోగేన భజ
తోమాంసకృన్మునేః కామాహృదయ్యానశ్యంతి సర్వేమయిహృది స్థితే ఇ
త్యాదిభగవద్వచనానుసారిణ్యా సాధనభక్తినిష్ఠయా నిఖిలమపి ప్రేమా
ణం భగవత్యేవప్రతిష్ఠాపయతః సకలవిషయవిముఖమనసః మహాభాగ
స్యకస్యచిత్ భగవద్గుణగరిమగ్రథనరూప గ్రంథశ్రవణజనిత ద్రుతిరూ

పాయాం మనోవృత్తౌ సర్వసాధనఫలభూతాయాం గృహీతభగవదాకా-
రాయాం విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగేన రసరూపతయాభివ్యక్తో
భగవదాకారతారూపవృత్త్యాఖ్యస్థాయీభావః పరమానందసాక్షాత్కా-
రాత్మకః ప్రాదుర్భవతి స ఏవ భక్తియోగ ఇతి తం పరమం నిరతిశయం పు-
రుషార్థం వదంతి ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న
జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయః శ్రేయో భవేదిహ - యత్కర్మభిర్యత్తప-
సా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ।
సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేంజసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ క-
థంచిద్యది వాంఛతి ॥ న కించిత్సాధవో ధీరాః భక్తా హ్యేకాంతినో మమ వాం-
ఛంత్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవం । నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుః ని-
శ్శ్రేయసమనల్పకం । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిః నిరపేక్షస్య మే భవేత్ । న మయ్యే-
కాంతభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం
బుద్ధేః పరముపేయుషామిత్యాది వచనాని తదనుభవితారశ్చాత్ర ప్ర-
మాణం తస్మాత్ దుఃఖాసంభిన్నసుఖం హి పరమపురుషార్థ ఇతి సర్వతం-
త్రసిద్ధాంతః ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చత్వారః పురుషార్థా ఇతి ప్రసిద్ధిస్తు
లాంగలం జీవనమితివత్సాధనే ఫలత్వవచనాదౌపచారికీ అతో న సుఖమేవ
పురుషార్థ ఇతి పక్షే।

హానిః సుఖం దుఃఖాభావశ్చ పురుషార్థ ఇతి తార్కికాః తన్న లాఘవే-
న సుఖమాత్రస్యైవ పురుషార్థత్వకల్పనాత్ ఇచ్ఛాజనకత్వే హి జ్ఞాన-
స్య సుఖవిషయత్వమేవావచ్ఛేదకం న తు సుఖదుఃఖాభావాన్యతరత్వం గౌర-
వాత్ దుఃఖాభావస్య తు సుఖపరిచాయకత్వేనైవోపయోగః యత్తు న్యాయ-
బంధకారైః శంకితం దుఃఖాభావస్య సుఖార్థత్వేనోపయోగే అభిహితే
సుఖస్యాపి దుఃఖాభావార్థత్వేనోపయోగః వక్తుం శక్యతే వినిగమనావిర-
హాత్ తస్మాత్తదుభయమపి పురుషార్థ ఇతి తదయుక్తం వ్యాప్యవ్యాపక-
భావస్యైవ వినిగమకత్వాత్ యదా సుఖం తదా దుఃఖాభావ ఇతి హి వ్యాప్తిః
సర్వసమ్మతా నిరుపాధిసహచారదర్శనాత్ అతో దుఃఖాభావస్య సుఖకాలే
అవశ్యంభావిత్వాత్ సుఖపరిచాయకత్వముపపద్యతే తద్వ్యాపకత్వా-
త్ యదా దుఃఖాభావః తదా సుఖమితి న వ్యాప్తిః సుషుప్తిప్రలయాదౌ వ్యభి-
చారాత్ అతః దుఃఖాభావస్య సుఖావ్యాప్యత్వాన్న తత్పరిచాయకత్వం

ఖస్యవ్యాపకంహివ్యాప్యస్తీతి హేతుత్వేన అన్యథాసిద్ధం సుఖంచ నదుః
ఖాభావవ్యాపకం అతస్తదేవస్వతంత్రః పురుషార్థః దుఃఖాభావస్య సు
ఖార్థత్వేనోపయోగేన సర్వసుఖశూన్యస్యదుఃఖాభావస్య మోక్షస్య పురు
షార్థత్వంనస్యాత్ ఇదిచేద్దీయ్యతాం జలాంజలిస్తస్మై పరమానందరూ
పత్వేనతు తస్యపురుషార్థత్వం వేదాంతవిదోవదంతి అతఃభగవద్భ
క్తియోగస్యాపి దుఃఖాసంభిన్నసుఖత్వేనైవ పరమపురుషార్థత్వమిత్యా
హనిరుపమసుఖసంవిద్రూపమస్పృష్టదుఃఖమితి ఏతేనభక్తిర్నపురుషార్థః
ధర్మార్థకామమోక్షేష్వనంతర్భావాదితిపరాస్తం ధర్మార్థకా
మానాం స్వతఃపురుషార్థత్వాభావాత్ జన్యసుఖస్యైవపురుషార్థత్వే
గౌరవాత్ అననుగమాచ్చ-ధర్మజన్యత్వాదివిశేషణం పరిత్యజ్యసుఖమా
త్రంపురుషార్థఇతిస్థితే సమాధిసుఖస్యేవభక్తిసుఖస్యాపి స్వతంత్రపు
రుషార్థత్వాత్తస్యమోక్షసమీపవర్తితయా మోక్షాంతర్భూతత్వే
యోగజ ధర్మ జన్యతయా ధర్మాంతర్భూతత్వేవా భక్తిసుఖస్యాపి
భాగవతధర్మజన్యతయాధర్మాంతర్భావస్యశ్రద్ధాజడైః ప్రతివక్తుం
శక్యత్వాత్ భక్తస్యసంసారమోక్షావశ్యకత్వాత్ మోక్షాంతర్గతోవా
భక్తియోగః తస్మాత్పురుషార్థచతుష్టయాంతర్గతత్వేనవా స్వాతం
త్ర్యేణవా అయంభక్తియోగః పురుషార్థః పరమానందరూపత్వాది
తి నిర్వివాదం - తస్యపరమానందరూపతాముపపాద - యన్ అవాంత
రవిభాగమాహ నవరసమిళితంవా కేవలంవా ఇతిస్పష్టమేతదుపరిష్టాద్వ
క్ష్యతే॥

ముకుందఇతిభక్తియోగస్యవిషయనిర్దేశః సర్వాంతర్యామీ సర్వే
శ్వరఏవభక్తిరసాలంబన విభావఇతివక్ష్యతే గ్రంథాదౌ వేదంమంగళం
ఆచరితం సర్వదాసర్వకార్యేషు నాస్తితేషామమంగళం యేషాంహృది
స్థోభగవాన్మంగళాయతనంహరిః ఇత్యాదిస్మృతేః తమహంవ్యనజ్మీత్యభిధే
యసంబంధనిర్దేశః శాస్త్రదృష్ట్యేత్యమూలత్వనివారణం అఖిలతుష్ట్యై
ఇతిప్రయోజననిర్దేశః సాధూనాంహితుష్టిః స్వాభావికీఅన్యేషామప్యే
తద్గ్రంథోక్తయుక్తిభిరసంతుష్టిభావనా విపరీతభావనాది నివృత్త్యాం
తఃకరణ శుద్ధిరిత్యభిప్రాయః కేపునర్భక్తియోగస్యపుమర్థత్వవాదాః
శ్రుణుతాన్నవ్యాతోన్యశ్చివః పంథావిశతస్సంస్పృతావిహ వాసుదేవేభ

గవతిభక్తియోగోయతోభవేత్ ధర్మః స్వనుష్ఠితఃపుంసాంవిష్వక్సేనకథా
సుయః॥

నోత్పాదయేద్యదిరతిం శ్రమఏవహి కేవలందానవ్రతతపోహోమ
జప స్వాధ్యాయసంయమైః శ్రేయోభిర్వివిధైశ్చాన్యైః కృష్ణేభక్తిః ప్ర
జాయతే భగవాన్ బ్రహ్మ కార్త్స్న్యేనత్రి రన్వీక్ష్యమనీషయాతదధ్య
వస్యత్కూటస్థేరతిరాత్మన్యతోభవేత్ ఏతావానేవ లోకేస్మిన్ పుం
సాంనిశ్శ్రేయసోదయః తీవ్రేణభక్తియోగేన మనోమయ్యర్పితంస్థిరం॥శ్రే
యస్సృతిం భక్తిముదస్యతేవిభోక్లిశ్యంతి । యే కేవలబోధలబ్ధయే తే
షామసౌక్లేశల ఏవశిష్యతే నాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినాం - యా
నిర్వృతిస్తనుభృతాంతవపాద పద్మధ్యానాద్భవజ్జనకథా శ్రవణే
నవాస్యాత్ సాబ్రహ్మణిస్వమహిమన్యపినాథమాభూత్కిన్వంతకాపి
లులితాత్పతతాం విమానాదిత్యాదయః॥అత్రహిసర్వసుకృత సాధ్యత్వేన
సర్వ వేదతాత్పర్య విషయత్వేనచ అర్థాన్ని శ్రేయసనిర్వృతిశబ్దా
భ్యాంచసాక్షాదేవపురుషార్థత్వం దర్శితం।గీతాసుచ।యోగినామపిస
ర్వేషాంమద్గతేనాంతరాత్మనాశ్రద్ధావాన్ భజతేయోమాంసమేయుక్త
తమో మతఇత్యాదిః।ననుభక్తియోగస్యసాధనత్వ మపిబోధయంత్యన్యే
వాదాః। వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః ప్రయోజితః జనయత్యాశువై
రాగ్యం జ్ఞానంచ యదహైతుకం అకామస్సర్వకామో వామోక్షకామ
ఉదారధీః । తీవ్రేణభక్తియోగేన యజేత పురుషంపరం కేచిత్కేవల
యాభక్త్యావాసుదేవపరాయణాః అఘంధున్వంతికార్త్స్న్యేననీహారమి
వభాస్కరః। గీతాసుచ। భక్త్యామామభి జానాతియావాన్యశ్చాస్మిత
త్త్వతఃతతో మాంతత్త్వతో జ్ఞాత్వావిశతేతదనంతరమిత్యాదయః అత్రా
న్యసాధనత్వేన సాక్షాదపురుషార్థత్వం స్పష్టమేవోక్తం।అత్రోచ్యతే
సాధనఫల భేదేన భక్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేరదోషః॥

తథాహి - భజనమంతః కరణస్యభగవదాకారతారూపం భక్తిరితిభావవ్యుత్పత్త్యాభక్తి శబ్దేనఫలమభిధీయ్యతె॥ తస్యచని రతిశయపురుషార్థత్వాత్పూర్వోక్త వాదానాం ప్రామాణ్యమవ్యాహతం।తథా భజ్యతెసేవ్యతె భగవదాకారమంతః కరణంక్రియతేన యేతికరణవ్యుత్పత్త్యా శ్రవణకీర్తనాదిసాధనమభిధీయ్యతె తస్యచస్వయం పురుషార్థత్వాభావాత్ సాధనత్వవాదానామపి ప్రామాణ్యమవిరుద్ధం యథా విజ్ఞానిర్విజ్ఞానమితిభావ వ్యుత్పత్త్యావిజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేత్యత్ర విజ్ఞాన శబ్దః బ్రహ్మణివర్తతె।విజ్ఞాయతెనేనేతి కరణవ్యుత్పత్త్యా విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ఇత్యాదావంతః కరణేవర్తతెతద్వత్ । ఏతత్ స్పష్టీకృతం ప్రబుద్ధేన॥స్మరంతః స్మారయంతశ్చ మిథోఘౌఘహరంహరింభక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంత నుమిత్యత్ర। అత్రకరణవ్యుత్పత్త్యా ప్రథమభక్తిశబ్దః భాగవతధర్మేషుప్రయుక్తః। ద్వితియ్యస్తుభావ వ్యుత్పత్త్యా ఫలే । ఇతి భాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షన్ భక్త్యా తదుత్థయా॥

నారాయణ పరోమాయాం మంజస్తరతిదుస్తరామిత్యుపసం హారే ప్రథమభక్తి పదస్థానేభాగవత ధర్మశబ్ద ప్రయోగాత్ నచయథాధ్యయన స్యాక్షరగ్రహణాత్మకస్యాక్షర గ్రహణమేవ ఫలంగుర్వధీనత్వతదధీనత్వా భ్యాంవిశేషాత్। ఏవమత్రాపిభాగవతధర్మరూపాభక్తి రేవగుర్వధీన త్వేన సాధనంతదనధీనత్వేనచనిష్ఠాం ప్రాప్తాసతీసైవఫలమితినసాధనఫల భేదేనభక్తిద్వైవిధ్యోపపత్తిరితివాచ్యం।క్వచిద్రుదంత్యచ్యుతచింతయాక్వచిద్ధసంతి నందంతివదంత్య లౌకికం నృత్యంతిగాయంత్యనుశీలయంత్యజం భవంతితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః ఇతిమధ్యేకృతకృత్యత్వ పరామర్శాత్ యదిహిఅధ్యయనఫలస్య అక్షరమాత్రగ్రహణస్య అర్థజ్ఞానానుష్ఠానాదివత్ భాగవతధర్మ జనితాయాభక్తేరపిఫలాంతరసాధనత్వ మభవిష్యత్। తదాపరం పురుషార్థంప్రాప్యనిర్వృతాస్తూష్ణీంభవిష్యంతీతి కతార్థతాం నావక్ష్యత్। అపితుతదనంతరం అను

ష్టేయాంతరం నిరదేక్ష్యేత్ ।నచనిర్దిశతి తస్మాత్సాధనఫల భేదేనభ
క్తిద్వైవిధ్యోపపత్తేః సాధనత్వవచనానాంఫలత్వవచనానాంచవిషయవి
భాగేనసర్వత్రావిరోధస్సిద్ధః। అథుంధున్వంతికార్త్స్న్యేనేత్యాదితుఫలసా
ధనయోస్సమానం। ఫలరూపాయా అపిభక్తేః దృష్టాదృష్టరూపఫలతా
యావక్ష్యమాణత్వాత్- ఏవంచ। ఇదం హిపుంసస్తపసః శ్రుతస్యవాస్వి
ష్టస్యసూక్తస్యచబుద్ధిదత్తయోః «అవిచ్యుతోర్థః కవిభిర్నిరూపితోయ
దుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం।నివృత్తతర్షైరుపగీయమానాత్ భవౌ
షధాత్ శ్రోత్రమనోభిరామాత్» కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పు
మాన్ విరజ్యేత వినాపశుఘ్నాత్। ఇత్యాదౌ సాధనవచనం ఫలపరత
యాయోజనీయం।గోభిః శ్రీణీతమత్సరమితివత్। అత్రహిగోప్రభవైః క్షీ
రైర్మత్సరం సోమంమిశ్రయేదిత్యర్థఃస్థితః పూర్వతంత్రే।ఉత్తరతంత్రే
చ।మహతః పరమవ్యక్తమిత్యత్ర అవ్యక్తశబ్దఃతత్ప్రభవం శరీరమాచష్ట
ఇతి స్థితమానుమానికాధికరణే। సూక్ష్మంతుతదర్హత్వాదిత్యత్ర। ఏవమ
త్రాపిగుణానువర్ణన గుణానువాదశబ్దౌ తజ్జన్యప్రీతిపరతయా యో
జ్యౌ। అన్యథాపరమపురుషార్థత్వాయోగాత్। ననుతర్హినామాం
తరేణబ్రహ్మవిద్యైవ భగవద్భక్తిరిత్యుక్తం। తథాహి। తమేతంవేదాను
వచనేన బ్రాహ్మణాదివిదిషంతియజ్ఞేనదానేన తపసానాశకేనే త్యా
దిశ్రుత్యాసర్వసుకృతసాధ్యత్వేన బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదితా। సర్వాపే
క్షాధికరణేచ తథైవనిర్ణీతా।ఇహాపి పూర్వోదాహృతవచనైః సర్వసుకృ
తసాధ్యత్వేన లక్షణేన భగవద్భక్తేః బ్రహ్మవిద్యారూపతయా ప్రతిపా
దనాత్ తస్యాశ్చనిరతిశయపుమర్థత్వస్య చతుర్లక్షణీమీమాంస
యా అప్రతిపత్తివిప్రతిపత్తినిరాకరణేన వ్యవస్థాపితత్వాత్ వ్యర్థో
యంవిచారారంభ ఇతిచేన్న ॥ స్వరూపసాధన ఫలాధికారివైలక్షణ్యా
ద్భక్తిబ్రహ్మవిద్యయోః । ద్రవీభావపూర్వికామామనసః భగవదాకా
రతాసవికల్పకవృత్తిరూపాభక్తిః ॥ ద్రవీభావానపేక్షా ద్వితీయావృత్త

మాత్రగోచరానిర్వికల్పక మనోవృత్తి బ్రహ్మవిద్యా। భగవద్గుణ గరి
మగ్రథన రూపగ్రంథ శ్రవణంభక్తిసాధనం। తత్త్వమస్యాదివేదాంత మ
హావాక్యం బ్రహ్మవిద్యాసాధనం। భగవద్విషయప్రేమప్రకర్షః భక్తి
ఫలం।సర్వానర్థమూలాజ్ఞాననివృత్తిః బ్రహ్మవిద్యా ఫలం। ప్రాణిమాత్ర
స్య భక్తావధికారః। బ్రహ్మవిద్యాయాంతు సాధనచతుష్టయసంపన్నస్య
పరమహంస పరివ్రాజకస్య॥ యథావాస్వర్గకామోదర్శ పూర్ణమా
సాభ్యాంయజేతేతిస్థితఏవస్వర్గ సాధనత్వే సర్వేభ్యః కర్మభ్యోదర్శ
పూర్ణమాసావితి వాక్యేనఫలాంతర సాధనత్వమపిబోధ్యతే తథాత
మేతం వేదానువచనేనేత్యాదినాస్థితఏవస్వ స్వఫలసాధనత్వే సంయోగ
పృథక్త్వన్యాయేన వివిదిషా సాధనత్వమపి బోధ్యతే।ఏవం భక్తి బ్రహ్మ
విద్యయోరపి స్వర్గబ్రహ్మవిద్యయోరివ ఫలసాధన భావాభావస్యతు
ల్యసాధనసాధ్యత్వంచ భవిష్యతి సామగ్ర్యైక్యేహి కార్యైక్యం। నతుకా
రణమాత్రైక్యే। అతిప్రసంగాత్ బ్రహ్మవిద్యాతిరిక్తత్వే। భక్తేఃస్వర్గాది
వన్నిరతిశయపుమర్థత్వంనస్యాదితిచేన్న స్వర్గాదేర్నియతదేశకాల
శరీరేంద్రియభోగ్యత్వేన సర్వత్రోపభోక్తుమశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపార
తంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయానువిద్ధత్వేననిరతిశయత్వాభావాచ్చ - భక్తిసు
ఖధారాయాః సర్వదేశకాలశరీరేంద్రియాది సాధారణ్యేన బ్రహ్మవి
ద్యాఫలవదుపభోక్తుంశక్యత్వాత్ క్షయిత్వపారతంత్ర్యలక్షణదుఃఖద్వయా
ను వేధాభావేననిరతిశయత్వోపపత్తేః। తదుక్తం। హిత్వాస్వధర్మంచ
రణాంబుజం హరేర్భజన్నపక్వోథపతేత్తతోయదియత్రక్వవాభద్రమ
భూదముష్యకోవార్థ ఆప్తోభజతాం స్వధర్మతః నవైజనోజాతు
కథంచనావ్రజేన్ముకుందసేవ్యన్యవదంగ సంసృతిం। స్మరన్ ముకుందాం
ఘ్ర్యుపగూహనం పునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహోజనః సకృన్మనః
కృష్ణపదారవిందయోర్నివేశితం తద్గుణరాగియైరిహనతే యమంపాశ
భృతశ్చతద్భటాన్స్వప్నేపిపశ్యంతి హిచీర్ణనిష్కృతాః॥ ఇత్యాదిఅతఏవ

భక్తావపిదుఃఖాసంస్పర్శిత్వప్రతిపాదనాయ అస్పృష్టదుఃఖమితి విశేషణ
ముపాత్తం అతఏవన పరిణతి విరసేనస్వర్గాదినాసామ్యం ఏతేనలౌ
కిక రసవైలక్షణ్యమపి వ్యాఖ్యాతం। తస్యాపిశాస్త్రావిహితత్వేన పాప
క్షయాహేతుత్వేన యతోదుఖ సంస్పర్శిత్వాత్ । భక్తేస్తుదృష్టాదృష్టఫ
లతయా మహాన్ విశేషోవక్ష్యతే। నన్వేవంసతిభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యాసం
భవేన ముముక్షుత్వాసంభవాత్ తదధికారిక చతుర్లక్షణీ మీమాంసా
సారంభోనస్యాదితిచేత్ । సత్యం। భక్తిసుఖాసక్తాన్ ప్రతితస్యా అనారం
భాత్ ।భజునిర్యాస్వరూపనిర్ణయార్థం భక్తానామపితద్విచారస్యా
వశ్యకత్వాచ్చభక్తిసుఖాద్వైరాగ్యంనస్యాదితితు ఇష్టమేవాపాదితం ఆ
త్మారామాశ్చమునయోనిర్గ్రంథాఅప్యురుక్రమేకుర్వంత్యహైతుకీంభక్తిమి
త్థంభూతగుణోహరిః ఇత్యాదినాజీవన్ముక్తానామపి భగవద్భక్తిప్రతిపా
దనాత్ । తస్మాదనుభవతా వత్సాధుజనచరణోపాసనయా భగవద్భజన
సుఖం। తతఃస్వయమేవ సమాధానం ప్రతిపత్స్యసఇత్యలమతి దూరధా
వనేన।స్వగ్రంథస్య నామకథన ద్వారాప్రయోజనముపదిశతి।సుహృద్భా
వేన - సంసారరోగేణ బలీయసాచిరం నిపీడితైస్త్రస్వశమేతి శిక్షితం
ఇదం భవద్భిర్బహుధాన్వయాతిగం నిపీయతాం భక్తి రసాయనంబుధాః।
స్పష్టం।భగవద్భక్తే రసరూపతయా పుమర్థతాంవక్తుంప్రథమం
సామాన్యం లక్షణమాచష్టే । ద్రుతస్యభగవద్ధర్మాద్ధారావాహికతాం
గతాసర్వేశే మనసోవృత్తి భక్తిరిత్యభిధీయతే । భగవద్ధర్మాః భగ
వద్గుణ శ్రవణం।నతు ధర్మబుధ్యాతదనుష్ఠానపర్యంతం వివక్షితం।తస్మా
త్కేనాప్యుపాయేన మనోమోక్షేనివేశయేది త్యత్రాపికేనాప్యుపాయే
నేతిధర్మబుధ్యానుష్ఠితేనాయత్నసిద్ధేనవా భగవద్గుణ శ్రవణేనేత్యర్థః
తేనశిశుపాలాదౌనా వ్యాప్తిః భగవద్గుణ శ్రవణేనవక్ష్యమాణ కామ
క్రోధాద్యుద్దీపనద్వారాద్రవావస్థాంప్రాప్తస్యచిత్తస్య ధారావాహి
కీయాసర్వేశ విషయావృత్తిః। భగవదాకారతేత్యర్థః। తదాకారతైవ

హి సర్వత్రవృత్తిశబ్దార్థోఽస్మాకందర్శనే అతస్సాభక్తిరిత్యభిధీయతే
శాస్త్రవిద్భిః।తథాచశాస్త్రం। మద్గుణశ్రుతిమాత్రేణ మయిసర్వగుహాశ
యే మనోగతి రవిచ్ఛిన్నా యథాగంగాంభసోంబుధౌ ॥ మయిసర్వగు
హాశయే మనోగతిరితి సర్వేశాకారతాతేనా ద్రవావస్థాయాం ధారా
వాహిక్యపివృత్తిః ద్రవావస్థాయామాశు వినాశినీసాద్రవత్వే ధారావా
హికత్వయుక్తాపిసర్వేశా విషయానభక్తిరిత్యుక్తం । తదేవస్పష్టయితుం
చిత్తచేష్టితమాచష్టే। చిత్తద్రవ్యంహిజతువత్ సర్వభావా త్కఠినాత్మ
కంతాపకైర్విషయైర్యోగేద్రవత్వం ప్రతిపద్యతే।జతునోహిదహనాత్మ
కతాపయోగ మంతరేణకాఠిన్యశాంతిర్నభవతి।సౌరాలోకాదియోగే
తుశిథిలీభావ మాత్రం నద్రుతిరితి సిద్ధం। ఏవంచిత్తస్యాపివక్ష్యమాణకా
మాదివిషయాత్మకతాపకసంయోగంవినానద్రవీభావః।విషయమాత్రసం
యోగేనద్రవేతుశిథిలీభావమాత్రం తాపక పదోపాదానేన సూచితం।
తానేవతాపకానాహ । కామక్రోధభయస్నేహ హర్షశోకదయా
దయః తాపకాశ్చిత్తజతునః తచ్ఛాంతౌ కఠినంతుతత్। ఏషాంప్రత్యే
కంలక్షణం భేదాంశ్చవక్ష్యతి।యద్విషయే కామాదీనాముద్రేకః। తద్విష
యేచిత్తస్యద్రవీభావః పునర్విషయాంతర సంచారాదినా కామాదితి
రోభావే కాఠిన్యమేవేత్యర్థః।ద్రవీభావప్రయోజనమాహ।ద్రుత్త్యన్వితేవి
నిక్షిప్తః స్వాకారోయస్తువస్తునః సంస్కారవాసనా భాసభావనాశబ్ద
భాగసౌ।నతువినశ్యత్తాజ్ఞానేనజనిత తార్కికాదిపరికల్పిత ఆత్మగుణ ఇ
త్యర్థః। శిథిలీభావమాత్రంతు మనోగతత్వతాపకైః నతత్రవస్తు విశతి
వాసనాత్వేనకించననఞ్ ఈషదర్థేఽ అతాపకైరీషత్తాపకైః సౌరాలోకా
దిస్థానీయైర్విషయైర్యోగేసతిమనః కించిదవయవ విశరణమాత్రం
ప్రాప్నోతి। అతః శిథిలీభూతేజతునీవతాదృశేమనసినకించిద్వస్తువాసనా
త్వేనవిశతి। కింతు వాసనావైలక్షణ్యేన తదాభాసత్వేనైవవిశతీత్యర్థః
చిత్తే ద్రుతేభవతి వాసనాశిథిలీభావేతువాసనాభాస ఇత్యత్ర వినిగమ

కఠినే హి ద్రవతాయాం ప్రవిష్టం సదుత్కాఠిన్యదశాంగతం చేతః పునర్ద్రు
తౌ సత్యామపి తన్నైవ ముంచతి। ద్రవావస్థా ప్రవిష్ట హింగుళాది రంగస్యజ
తునః కాఠిన్యాపనయేన కాష్ఠాదిసంయోగే జాయమానే యథా సపున
రంగః ప్రతిభాసతే। శైథిల్యావస్థా ప్రవిష్టస్తు రంగో న తథా। ఏవం ద్రవావస్థే
చేతసి యద్వస్తుస్వరూపం ప్రవిష్టం। తదేవచ కాఠిన్యదశాపర్యంతం స్థితం స
త్పునర్ద్రవీభావాంతరేణ విషయాంతరే గృహ్యమాణేపి ప్రకాశమాన
త్వాచ్చేతసా న త్యజ్యతే। అతస్స్వవాసనేత్యుచ్యతే। శైథిల్యావస్థా ప్రవిష్టం
తు న కాఠిన్యావస్థాపర్యంతం తిష్ఠతీతి తద్వా విషయాంతరగ్రహణసమయే చి
త్తేన త్యజ్యత ఇతి సా వాసనాభాస ఇత్యర్థః। అత ఏవ యస్యైకదా ద్రుతే
చిత్తే భగవదాకారతా ప్రవిష్టా। స సర్వదా తద్భావనాకృతకృత్యో భవతీ
త్యుక్తం। సర్వభూతేషు యః పశ్యేత్ భగవద్భావమాత్మనః। భూతాని భ
గవత్యాత్మన్యేష భాగవతోత్తమః ఇతి। సర్వభూతగ్రహణ సమయేపి ద్ర
వావస్థా ప్రవిష్ట భగవదాకారతాయా ఏవ ప్రకాశనాత్। చతురంగవత్స
ర్వభూత భగవద్భావోపపత్తిః సచ భాగవతోత్తమః ఏతాదృశసంస్కా
రస్యావినాశిత్వాదితి భావః అత ఏవ బ్రహ్మవిదేవ ఏతాదృశ ఇత్యప్యా
స్తం। తస్య ద్రవావస్థాయా అనపేక్షితత్వేన ఉత్తమమధ్యమప్రాకృతభక్తే
ష్వగణనీయత్వాత్ అత్ర ద్రవావస్థాపరిపుష్టా సర్వభూతేషు యః ప
శ్యేదిత్యవస్థయా భాగవతోత్తమ ఉక్తః। ఈషద్ద్రవావస్థాయాం తు వాస
నాభాసే। ఈశ్వరే తదధీనేషు బాలిశేషు ద్విషత్సు చ ప్రేమమైత్రీ కృపోపే
క్షా యః కరోతి స మధ్యమ ఇత్యుక్తః। ఏతాదృగవస్థావతః। అగ్రే ద్రవా
వస్థాయా ఉత్పత్స్యమానత్వాదిత్యర్థః యస్య తు చిత్తే న ద్రవావస్థాపు
ష్టా నాపీషదుత్పన్నా కింతు స్వయం తదర్థం భాగవతధర్మాన్ శ్రద్ధయా
నుతిష్ఠతి। స కాఠిన్యావస్థావినాశసామగ్ర్యా విశిష్టః। అర్చాయామేవ హర
యే పూజాం యః శ్రద్ధయేహతే న తద్భక్తేషు చాన్యేషు స భక్తః ప్రాకృతస్స్మృ
త ఇత్యుక్తః। ప్రకృతిరారంభః తస్యాం చ వర్తమానః ప్రాకృతః। సాంప్ర

తంపాత్రబద్ధభక్తిసాధనా సుస్థానఇత్యర్థః। ఇయమేవద్రవావస్థా ప్రణ
యానురాగస్నేహాదిశబ్దైరపి సంకీర్త్యతే। తథా। విసృజతిహృదయంనయ
స్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోప్యఘౌఘనాశః ప్రణయరశనయాధృతాం
ఘ్రిపద్మః సభవతి భాగవతప్రధాన ఉక్తః। ప్రణయోద్రవావస్థాసఏవ
రశనారజ్జువత్ బంధనసాధనం। తస్యాంప్రవిష్టస్యపునర్నిర్గమనాభా
వాత్ ఇత్యర్థః। ద్రవావస్థాప్రవిష్టభగవత్స్వరూపభానస్య త్రివిధత్వా
దుత్తమభాగవతో త్రివిధః తత్రాద్యం ప్రపంచసత్యత్వభాన సహితం
యథా। ఖంవాయుమగ్నిం సలిలం మహీంచజ్యోతీంషి సత్వానిదిశో ద్రు
మాదీన్ సరిత్సముద్రాంశ్చ హరేశ్శరీరం యత్కించభూతంప్రణమేద
నన్యః ఇత్యాది। అనేనైవప్రాకృతభాగవతోత్తమః॥ ద్వితీయ్యః। ప్రప
చమిథ్యాత్వ భానసహితః యథా।తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూ
పంస్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖం। త్వయ్యేవనిత్యసుఖబోధత
నావనంతే మాయాత ఉద్యదపియత్సదివావభాతి అనేనమధ్యమో భా
గవతోత్తమః తృతీయ్యం ప్రకారద్వయేనాపి ప్రపంచభానరహితం। య
థా। ధ్యాయతశ్చరణాంభోజం భావనిర్జితచేతసా। ఔత్కంఠ్యాశ్రు
కలాక్షస్య హృద్యాసీన్మేశనైర్హరిః ప్రేమాతిభరనిర్భిన్న పులకాంగో
తినిర్వృతః ఆనందసంప్లవేలీనః నాపశ్యముభయంమునే అనేనఉత్తమో
భాగవతోత్తమః సాధనాభ్యాస పరిపాకేన ఉత్తరోత్తరభూమికా
రూఢః ద్రవావస్థాప్రవిష్టవిషయాకారస్య అనపాయిత్వేస్థాయిశబ్దోపిత
త్రైవముఖ్య ఏవసపారిభాషిక ఇత్యాహ।స్థాయిభావ గిరాసౌసావస్త్వాకా
రోభిధీయ్యతేవ్యక్తశ్చరసతామేతి పరానందతయా పునఃవిభావానుభా
వవ్యభిచారిసంయోగేనాభివ్యక్తః స్థాయిభావఏవవినేయ యోభేదతి
రోధానేన సత్వగతఏవసన్ పరమానంద సాక్షాత్కారరూపేణ రస
తామాపద్యతీతి రసవిదాంమర్యాదా।తదుక్తమాచార్యభరతేన।విభావా
నుభావ వ్యభిచారిసంయోగాద్రసనిష్పత్తిరితి। అపిచభక్తేరపి .రసతాంవ

క్తుంస్థాయీభావో నిరూప్యత ఇతి భావః। స్థాయీభావస్య రసత్వోపపత్తి
మేవ పరమానంద రూపత్వ ముపపాదయతి భగవానితి। పరమానంద స్వ
రూపః స్వయమేవహి మనోగత స్తదాకారో రస తామేతి పుష్కలంబిం
బమేవ హ్యుపాధి సిద్ధత్వేన ప్రతీయమానం ప్రతిబింబమిత్యుచ్యతే। పర
మానందస్వరూపశ్చ భగవాన్ మనసి ప్రతిబింబితః స్థాయీ భావతా
మాపాద్య రస తామాసాదయతీతి భక్తిరసస్య పరమానంద రూపత్వం ని
ర్వివాదం। నాప్యాలంబన విభావస్థాయీభావయోరైక్యం। బింబ ప్రతి
బింబభావేన భేదస్య వ్యవహార సిద్ధత్వాత్ ఈశజీవయోరివ। నన్వేవం భ
గవదాకారస్య పరమానంద రూపస్య స్థాయీభావత్వేన భక్తిరసస్య ప
రమానంద రూపత్వమస్తు। కాంతాది విషయాణాం శృంగారాదిరసానా
మతథాత్వాత్కథం పరమానంద రూపత్వం అత ఆహ। కాంతాది విష
యేప్యస్తి కారణం సుఖచిద్ఘనం। కాంతాకారతయా భేదే వ్యావృతం మాయ
యా స్వతః। శ్రు॥ ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే ఆనందే
న జాతాని జీవంతి ఆనందం ప్రయం త్యభిసం విశంతీతి శ్రుత్యాహి పర
మానంద రూపం బ్రహ్మ జగదుపాదానమితి ప్రతిపాదితం। జన్మాద్యస్య
యత ఇతి న్యాయేన చ తథైవ నిర్ణీతం। ఉపాదానాభిన్నం చ సర్వం కా
ర్యం మృదభిన్న ఘటవత్సర్వత్ర దృష్టం। సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ఇదం సర్వం య
దయమాత్మా సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది శ్రుతిభిశ్చ తథైవ ప్రతిపా
దితం। సూ॥ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతి న్యాయేన చ నిర్ణీతం ఏవం స
త్యపి అఖండానందాద్వితీయ్యా కారేణ తద భానే హేతుః మాయానిమి
త్తావావరణవిక్షేపావిత్యాహ। కార్యేతి। అకార్యస్యాపి కార్యాకారేణ
భానం విక్షేపః। అఖండానందస్యాపి ఖండానందాకారేణ భానం విక్షేపః
అఖండానందాకారేణ స్వతో భాస మానస్యాప్యభానమావరణం। తదు
క్తం। ఋతేర్థం యత్ప్రతీయేత న ప్రతీయేత చాత్మని తద్విద్యాదాత్మనో
మాయాం యథాభాసో యథాతమ ఇతి కథం తర్హి తస్య భానమిత్యత

ఆహ।సదజ్ఞాతంచయద్వస్తుమేయం కాంతాది-మానతః మాయావృత్తితి
రోధానేవృత్త్యా సత్వోద్ధయాత్మనం।అజ్ఞాత జ్ఞాపకత్వేనైవ సర్వేషాం
మానానాంమానతా।అన్యథాస్మృతేరపి మానతాపత్తేః। అజ్ఞాతంచస్వ
ప్రకాశతయా భాసమానచైతన్యమేవ।నజడం।తస్యభానాప్రసక్త్యాత్త్రా
వరణకృత్యాభావాత్। అతః కాంతాదిగోచరమానానాం అజ్ఞాతజ్ఞాప
కత్వేనప్రామాణ్యాయ తత్తదవచ్ఛిన్నచైతన్యమేవ విషయోవాచ్యః। అ
న్యథాతదయోగాత్।తథాచసాత్త్వికృత్యా ప్రమాణజనితా పరోక్షవృత్త్యా
ఆవరణతిరోభావే సతితత్తద్విషయావచ్ఛిన్నంభాసతే। వస్తుతః పరమా
నందరూపం విషయోపాదానచైతన్యం।అనవచ్ఛిన్నస్వరూపాభానాచ్చ
నసద్యోముక్తిః।స్వప్రకాశత్వభంగోవా।తతఃకింతతఆహ।అతస్తదేవభా
వత్వం మనసిప్రతిపద్యతే।కించిన్న్యూనంచ రసతాంయాతి। జాడ్యవిమి
శ్రణాత్ విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యమేవ ద్రవావస్థామనోవృత్త్యా రూఢత
యాభావత్వంప్రాప్యరసతాం ప్రాప్నోతీతి నలౌకిక రసస్యాపి పరమా
నంద రూపత్వానుపపత్తిః। అతఏవఅనవచ్ఛిన్నచిదానందఘనస్య భగ
వతః స్ఫురణాత్ భక్తిరసేఅత్యంతాధిక్య మానందస్య। లౌకికరసేతు।వి
షయావచ్ఛిన్నస్యైవచిదానందాంశస్య స్ఫురణాత్తత్రానందస్య న్యూన
తైవ।తస్మాత్ భక్తిరసఏవ లౌకికరసానుపేక్ష్యసేవ్య ఇత్యర్థః॥ ఇతివే
దాంత సిద్ధాంతేస్థాయినో రసతోదితా। సాంఖ్యసిద్ధాంతమాశ్రిత్యాప్య
ధునాప్రతిపాద్యతే । స్థాయినోరసతేత్యనుషంగః। ఏతదేవోప పాదయి
తుంసాంఖ్యసిద్ధాంతంవ్యుత్పాదయతి।తమోరజస్సత్త్వగుణామోహదుఃఖ
సుఖాత్మకాః తన్మయీప్రకృతిహేతుస్సర్వంకార్యంచతన్మయం। తథా
హి।సాంఖ్యాఏవమాచక్షతే। సర్వేభావాస్సుఖదుఃఖ మోహాత్మకైక సా
మాన్యప్రకృతికాః।సుఖదుఃఖ మోహాత్మకత్వేన ప్రతీయమానత్వాత్
యెయదాత్మకత్వేనప్రతీయంతే తెతదాత్మకసామాన్యప్రకృతికాః। యథా
ఘామృదాత్మకతయా ప్రతీయమానామృత్సామాన్య ప్రకృతికాఘటశ

రావాదయః। అనుగతకారణాతిరిక్తసామాన్యానభ్యుపగమాన్నఘట
త్వాదినావ్యభిచారః। సుఖదుఃఖమోహాత్మకత్వేనహ్యేతే ప్రతీయంతే। త
స్మాత్తత్సామాన్య ప్రకృతికా ఇతి అనుమానేన సుఖదుఃఖ మోహాత్మక
ప్రకృతిసిద్ధిః। తత్రయత్సుఖం తత్సత్వం యద్దుఖం తద్రజః యో మోహో
విషాదః సతమఇతి తస్యాః త్రిగుణాత్మకత్వసిద్ధిః।నచపరమాణుభిః బ్ర
హ్మణావా అర్థాంతరతా పరమాణువాదే కార్యకారణయోర్భేదా
భ్యుపగమేన తేషామతీంద్రియత్వేనచ తత్తదాత్మకతయా కస్యాపి కార్యస్య
ప్రమీయమాణత్వాభావాత్ । పరమాణుషుప్రమాణాభావాచ్చ సర్గా
ద్యకాలీన కార్యోపాదానాను మానస్యలాఘవతర్క సహకారేణ ఏకో
పాదాన విషయత్వాత్। క్షిత్యాది కర్త్రనుమానస్య ఏకకర్తృవిషయత్వ
వత్ బ్రహ్మవాదినాంకార్య కారణయోరభేదాభ్యుపగమేపినజగతః బ్ర
హ్మాత్మనా ప్రతీయమానత్వం సంభవతి। బ్రహ్మణః సర్వలౌకిక మానా
గోచరత్వాభ్యుపగమాత్।నను సద్రూపేణ బ్రహ్మపీసర్వ ప్రమాణగో
చరః। తథాచతదాత్మనాకార్యస్య ప్రమీయమాణత్వమస్త్వితిచేత్ । కి
మనేన అకాండతాండవేన। బ్రహ్మణః నిస్సామాన్య విశేషత్వే ననానా
రూపాసంభవఇతి సాంఖ్యసంభావనాభిమానః।నను భవతా మప్యసిద్ధో
హేతుః। సుఖదుఃఖమోహానామాంతరాణాం బాహ్యఘటాది తాదా
త్మ్యసంభవాత్సం భవేవాసర్వంవస్తుసర్వప్రమాతారం ప్రతిత్రైకా
రతయాప్రతీయేతేత్యతఆహ।త్రిగుణాత్మకమేకైకంవస్తుత్ర్యాకారమీక్ష్య
తేనిజమానస సంకల్పభేదేనపురుషైస్త్రిభిః।నతావదాంతర బాహ్యయో
స్తాదాత్మ్యసంభవః।బాహ్యానామేవమనః ప్రతిబింబితత్వేన ఆంతరత్వా
త్। నాపిసర్వాకార ప్రతీత్యభానప్రసంగః। తత్తద్వాసనారూపసహ
కారిభేదాత్।ఏతదేవోదాహరతి। కామిన్యాస్సుఖతా భర్తురిసపత్న్యా
దుఃఖ రూపతాతదలాభా త్తథాన్యేన మోహత్వ మనుభూయతే। భర్తా
రం ప్రతికామిన్యాస్సత్వాంశ ఏవాద్రియతే సపత్నీం ప్రతితురజోంశః

తాం కామయమానా మన్యంచ తామ విందంతం ప్రతితమోంశ ఏవ। అతః
క్రమేణ తేషు సుఖదుఃఖ విషాదాః ప్రాదుర్భవంతి। అతః వ్యవస్థోప ప
త్తిః। వాసనా భేదేనమానభేద ఏకస్మిన్నపి భట్టాచార్యైరప్యుక్తః। పరి
వ్రాట్కాముకశునా మేకస్యాంప్రమదాతనౌ కుణపః కామినీభక్ష్యమితి
త్రేధావికల్పనా ఇతి। ఫలితమాహ। ఏవంసతి సుఖాకార ప్రవిష్టామానసం
పచాతదసౌ స్థాయిభావత్వం ప్రతిపద్యరసోభవేత్। క్రోధాదిభావస్యా
పిరజస్తమోమిశ్రితసత్త్వ ద్రేకనిబంధచిత్త ద్రుతిఫలితత్వాత్సుఖమయ
త్వమిత్యభిప్రాయః। ద్రవీభావస్యసత్త్వధర్మత్వాత్తం వినాచస్థాయి భా
వాసంభవాత్ సత్త్వగుణస్య చసుఖ రూపత్వాత్ సర్వేషాంభావానాం
సుఖమయత్వేపి రజస్తమోంశమిశ్రణాత్తారతమ్యమవగంతవ్యం। అతోన
సర్వేషురసేషు తుల్యసుఖానుభవః। ఉపరిష్టాచ్చస్పష్టీకరిష్యతే । అత్రా
హుస్తార్కికాః। నిత్యనిరవయవ మణుపరిమాణంమనః తస్యకథంసావయ
వజతుస్పృష్టాం తేన ద్రవీభావద్వారా విషయాకార పరిణామోవక్తుంశ
క్యతే। నచనిరవయవస్య ప్రాగవృద్ధిసంభవతః। తస్మాదుక్తం స్థాయిభావ
నిరూపణ మసంగతమితి । తత్రాహ। పరమాణ్వేకరూపంచ చిత్తంనవిష
యాకృతి। ఇత్యాదిమతమన్యేషా మపరిమాణ్యాదుపేక్షితం। ఆదిశబ్దాద్వి
భుమనఇతి పారిభాకరాణాంమతం। అనంతరప్రత్యయఏవ ఉత్తరజ్ఞాన
కారణతయా మనఇతి సౌగతానాంమతంచ సంగృహీతంభవతి। అయం
భావః। కరణత్వాత్పరశువత్ ఇంద్రియత్వాచ్చక్షురాదివత్ మనసఃమ
ధ్యమ పరిమాణత్వ మనుమియ్యతే। నచాణుత్వానుమానేకించిల్లింగమ
స్తి। నాపినిత్యేంద్రియత్వాత్ శ్రోత్రవద్విభుత్వానుమానం। నిత్యత్వస్యా
సిద్ధత్వాత్। ఆకాశస్యాపినిత్యత్వాభావేన తత్కార్య శ్రోత్రస్యసుతరాం
నిత్యత్వాభావాత్। అతఏవ జన్యవిభుత్వాభావాన్మధ్యమ పరిమాణత్వా
నుమానస్య శ్రోత్రేన వ్యభిచారః। యదింద్రియంయద్గుణగ్రాహకంతదింద్రి
యంతద్గుణవదితి వ్యాప్తేః యధాచక్షురాదేః స్వగ్రాహ్య గుణవద్భా

తారభ్యత్వసాధ్యతే తథామనసోపి పంచభూత గుణగ్రాహకత్వేనతద్వ
త్వనిశ్చయాత్ స్వగ్రాహ్యగుణవత్పంచభూతారభ్యత్వ సాధ్యతాయాం
విశేషాభావాత్। నచవిజాతీయ్యానామనారంభకత్వంవిశేషః। సువర్ణ
సూత్రైః పట్టసూత్రైః కార్పాస సూత్రైశ్చ విజాతీయైరేక పటారం
భదర్శనాత్ తత్రావయవ్య నంగీకారేఅన్యత్రాపి తథానంగీకార సంభ
వాత్ । అవయవినః దత్తజలాంజలిత్వ ప్రసంగాత్। తస్మాదపంచీకృత
పంచ మహాభూతారబ్ధ సత్వ ప్రధానం సంకోచవికాస శీలంస్వచ్ఛద్ర
వ్యం।చక్షుర్వన్న్యూత్రద్రవ్యాభిభూతాయోగ్యం। దేహపరిమాణం మనో
భ్యుపగంతవ్యం। సిద్ధాంతే సుఖదుఃఖేచ్ఛా జ్ఞానాదీనాం తదాశ్రయత్వా
భ్యుపగమాత్। తేషాంచ సర్వశరీరవ్యాపిత్వేనోపలంభాత్ తదాశ్రయ
స్యమనసోపి సర్వశరీరవ్యాపిత్వాత్ । అణుత్వాభావే సర్వేంద్రియసం
బంధాత్ యుగపన్నానాజ్ఞానోత్పత్తిప్రసంగఇతిచేన్న।ఏకేనేంద్రియేణ
ఏకదాఏకమేవజ్ఞానంజన్యతేఇతి నియమస్తావదావయోస్సమః। అన్యథా
యుగపచ్చాక్షుషజ్ఞానద్వయోత్పత్తిః కింనస్యాత్ జ్ఞానేంద్రియజజ్ఞానా
నాంతుయుగపదుత్పత్తిరిష్యతేఏవదీర్ఘశష్కులీంభక్షయతః శబ్దస్పర్శ
రూపరసగంధానాం యుగపదనుభవాత్। సుషుప్త్యన్యథాను పప
త్త్యాత్మమనస్సం యుక్తగుడస్య యుగపద్రసస్పర్శోపలంభఃతవా పిదు
ర్నివారః । తస్మాన్మాస్మదభ్యుగతే మనసిశృతిస్మృతిన్యాయసిద్ధేవిమతి
స్సంభవతి। సదనంతరప్రత్యయస్తుఅతినిర్యుక్తికత్వాదుపేక్షితః।విస్తరస్తు
అస్మదీయ్యా వేదాంత కల్పలతాయామనుసంధేయః। అతః స్వచ్ఛస్వభా
వస్యసావయవస్యమనసః దర్పణాదివద్విషయాకారగ్రాహకత్వం వే
దాంతశాస్త్రేసాంఖ్యశాస్త్రేచ యన్నిరూపితం తత్ప్రామాణికత్వాదతి
సమీచీన మేవేత్యాహ। గృహ్ణాతి విషయాకారం మనోవిషయయోగతః
ఇతి వేదాంతిభిస్సాంఖ్యైరపి సమ్యఙ్నిరూపితం। యద్యపి సాంఖ్యానా
మాహంకారికంమనః బ్రహ్మవాదినాంతుమహాభౌతికమితిమహాన్ విశేషః

తథాపి విషయాకారగ్రాహకత్వం సమమితితుల్యవదుభయోపన్యాసః। ద్రవీభావపూర్వకం చిత్తస్య విషయాకారతాభాజనమిత్యత్ర భాష్యకారవచనముదాహరతి। మూషాసిక్తం యథా తామ్రం తన్నిభం జాయతే తథా ఘటాదివ్యాప్నువచ్చిత్తం తన్నిభం జాయతే ధ్రువం। మూషా పుటపాకయంత్రీ తద్ద్వారా ద్రవీభూతం తామ్రం యత్ప్రతిమాద్యాకారఘటితోదరే మృదాదిసంస్థానవిశేషే సిక్తం తన్నిభం భవతి తత్తదుదరస్థసంస్థానాకారం భవతి ద్రుతత్వాత్। ఏవం రాగద్వేషాదినా ద్రవీభూతం చిత్తం చక్షురాదిద్వారా యత్ర సిక్తం భవతి స్వయమేవ తద్విషయాకారం భవతీతి కారికార్థః। యద్యప్యస్మిన్ వాక్యే సామాన్యత ఏవ ద్రవీభావ ఉక్తః తథాప్యనుభవబలాద్రాగాది విషయ ఏవ వ్యవస్థాప్యతే॥ తదభావే తు శిథిలీభావమాత్ర మిత్యుక్తమధస్తాత్। మనో విషయాకారం విషయగతావరణనివర్తకం స్యాత్ ఆలోకవదతి త్యనుమానమస్మిన్నర్థే ప్రమాణమిత్యాహ। వ్యంజకో వా యథాలోకో వ్యంగ్యస్యాకారతామియాత్ సర్వార్థవ్యంజకత్వాద్ధీరర్థాకారా ప్రదృశ్యతే। వ్యంజకస్య తదాకారత్వాభావే తద్గతావరణనివర్తకత్వాదర్శనాదిత్యర్థః। భగవత్పూజ్యపాదానామియముక్తిస్సయుక్తికా తథా వార్తికకారైరప్యయమర్థో నిరూపితః। వ్యంజకో వేత్యాద్యుక్తిర్వార్తికకారాణామపి యుక్తిరనుమానరూపా ప్రదర్శితా। వార్తికకారాణాం వాక్యాంతరముదాహరతి। మాతుర్మానాభినిష్పత్తిర్నిష్పన్నం మేయమేతి తత్ మేయాభిసంగతం తచ్చ మేయాభత్వం ప్రపద్యతే। మాతుః చిదచిద్గ్రంథిరూపాత్స్వచిత్తాదంతఃకరణాత్। వృత్తిజ్ఞానాఖ్యస్య ద్రవీభావపూర్వకస్య మానశబ్దవాచ్యస్య పరిణామవిశేషస్య అభినిష్పత్తిర్భవతి। తచ్చ పరిణామవిశేషాత్మకం మానం నిష్పన్నం సత్ చక్షురాదిద్వారా ఘటాదివిషయపర్యంతం గచ్ఛతి శరీరావచ్ఛిన్నమంతఃకరణమత్యజన్నేవ కుల్యాజలవత్। తతశ్చ ఘటాదిసంబంధం సత్ ఘటాద్యాకారతాం ప్రాప్నోతి తతశ్చ తత్ చైతన్యాభివ్యక్త్యా

ఘటాద్యుపలంభ ఇతికారికార్థః। సర్వాచేయం ప్రక్రియా అస్మాభిర్విస్త
రేణ ప్రతిపాదితా. సిద్ధాంతబిందౌ। ఏవమేతాదృశం వాక్య మాదాహార్యాను
నేకశః। చిత్తస్యవిషయాకార గ్రాహకత్వోపపాదనే గ్రంథగౌరవభయా
న్నోదాహ్రియతే। పంచదశ ప్రకరణే విద్యారణ్యశ్రీపాదైరప్యయమ
ర్థోదర్శితః।తముపసంహృత్యవ్యాఖ్యేనాహ। అతోమాంస మయీయోషి
త్కాచదన్యామనో మయీ।మనో మయాకారభేదం వినా ఏకస్మిన్ భా
తికేపిండే భేదప్రత్యయాయోగాదిత్యర్థః। భేదప్రతీతిమేవ సర్వసిద్ధాము
దాహరతి। భార్యాస్నుషాననాందాచయాతామాతేత్యనేక ధాజా
మాతాశ్వశురః పుత్రః పితేత్యాదిపుమానపి। భిద్యతఇత్యనుషంగః।ఏక
త్వద్వైధర్మ్యముక్త్వా వినాశిత్వా వినాశిత్వవైధర్మ్యార్థంతరమాహ। బా
హ్యపిండస్యనాశేపి తిష్ఠత్యేవమనోమయః అతః స్థాయీతి విద్వద్భిరయ
మేవనిరూపితః। అపిశబ్దాద్దేశకాలాదినావ్యవధానేపి మనోమయః అవ్య
వహితః వేత్యర్థః। ఏవంసామాన్యతః స్థాయిభావస్వరూప ముపవర్ణి
తం। విశేషేణతుసర్వేషాంలక్షణంవక్ష్యతే పృథక్।మనోమయోవిషయా
కారఏవ అవినాశిత్వాత్ స్థాయిభావఇతి కథితం తస్య తురతిహాసాది
రూపేణ భేద స్సలక్షణంచ వక్ష్యతేఽనంతరోల్లాసఇత్యర్థః। యస్మా
త్ ద్రుతచిత్తప్రవిష్టః విషయాకారోన పాయీ।తస్మాత్। భగవంతం
విభుంనిత్యంపూర్ణంబోధసుఖాత్మకం యద్గృహ్ణాద్ద్రుతంచిత్తం కిమ
న్యదవశిష్యతే। విభుమితి సర్వదేశవ్యాపకత్వంనిత్యమితి సర్వకాలవ్యా
పకత్వం పూర్ణమితి అద్వితీయతయా సర్వద్వైతభ్రమాధిష్ఠానత్వం
బోధసుఖాత్మకమితి నిరతిశయపుమర్థత్వందర్శితం।ఏతాదృశేనభగవ
దాకారేణమనోగతేన అనాదికాలప్రవిష్టానాంవిషయాకారాణాంకబలీ
కరణాత్తన్మాత్రపరిస్ఫూర్త్యా కృతకృత్యోభవతీత్యర్థః। ద్రవీభావస్య
ప్రయోజనం పూర్వోక్తమేవ స్మారయతితత్ర ప్రయత్న దార్ఢ్యార్థం।
కఠినా శిథిలాబుద్ధిర్నగృహ్ణాతి నవాస్యతే ఉపేక్షాజ్ఞానమిత్యాహుస్త

స్పృధాః ప్రస్తరాదిషు । కఠినద్రీనాం గృష్ణత్యేవ శిథిలానుగృష్ణ
త్యపిన నాస్యతే ద్రవీభావాభావాదితి పూర్వమేవోక్తం ద్రవత్వాభావః కా
ఠిన్యం తన్నద్ద్రవత్వం శైథిల్యం తద్ద్రావావస్థా కార్యభూతసాత్త్విక భావా
భావాదవసేయం। తచ్చ స్తంభ స్వేదోథరోమాంచః స్వరభంగోథ వేప
థుః వైవర్ణ్యమశ్రు ప్రళయ ఇత్యష్టౌ సాత్త్వికాస్స్మృతాః ఇత్యభిహితాః ।
అతఏవ భగవద్విషయే కాఠిన్యం నింద్యతే। తదశ్మసారం హృదయం బతే
దం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః। నవిక్రియేతాథ యదా వికారః
నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్షః। కథం వినా రోమహర్షం। ద్రవతా చే
తసా వినా వినానందాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వినాశయః। భక్త్యా వి
నాశధమాశయశ్శుధ్యేత్ । భక్తిశ్చ ద్రవతా చేతసా వినా కథం స్యాత్। ద్ర
వచ్చిత్తం చ కథం రోమహర్షం ఆనందాశ్రు చ వినా జ్ఞాయేతేత్యర్థః ।
అశ్రుపులకయోరప్యభిధానం స్తంభస్వేదాదీనామప్యుపలక్షణం యతః
ద్రవత్వాభావే చిత్తం న వాస్యతే అతో బుధాః । పండితాః కామక్రో
ధాద్యనాస్పదీభూత పదిపతత్తృణాది జ్ఞానముపేక్షాజ్ఞానం సంస్కా
రాజనకమిత్యాహుః । తథా చోక్తం। న్యాయవార్తికకృద్భిః। యత్ర
న దుఃఖసాధనం నాపి సుఖసాధనం తదేవ ఉపేక్షణీయమితి । సుఖసాధ
నే రాగస్సంస్కారహేతుః । దుఃఖసాధనే ద్వేషః తథా తదుభయాభా
వే తు చిత్తే ద్రవత్వాభావాన్న జాయతే సుఖదుఃఖ సంస్కార ఇత్యర్థః।
ఏతావానేవ సర్వేషాం శాస్త్రాణాం రహస్యభూతోర్థః । యద్విష
యాకారతా నిరాకరణపూర్వకం చిత్తస్య భగవదాకారతా సంపాద
నం సర్వేషామపి శాస్త్రాణాం అత్రైవ వ్యాపారభేదేన పర్యవసానా
త్ । నన్వనాదికాలప్రవృత్త ప్రవిష్టతత్తదిష్టానిష్ట విషయకోటి సంకీ
ర్ణతా చిత్తస్య స్వభావభూతా శీతతేవతోయస్య ఉష్ణతేవ దహనస్య
సంచరిష్ణుతేవ పవనస్య కథం నివర్తతాం ధర్మిణి సత్యసతి వా స్వభావాప
మర్దాసంభవాదిత్యతఆహ । కాఠిన్యం విషయైః కుర్యాద్ద్రవత్వం భగవ

త్పదే| ఉపాయైశ్శాస్త్రనిర్దిష్టైరనుక్షణమతో బుధః 1 విషయా కారతా
హి చిత్తస్యనస్వభావభూతా| తస్యాఆగంతుక హేతుజన్యత్వాత్। తథా
హి। స్థూలవిషయాకార తా హేతురింద్రియ సన్నికర్షాదిజా గరణే
సూక్ష్మవిషయా కారతా హేతు మనోగత వాసనాస్స్వప్నే। తదుభ
యా భావేతు। సుషుప్తి వన్నిర్విషయమేవచిత్తం భవతి। సుషుప్తౌచిత్తల
యాభిధానంచ నిర్విషయత్వాభి ప్రాయకమేవ| ఏతచ్చభగవతాసూత్ర
కారేణైవదర్శితం। తదాపీతెస్సంసారవ్యపదేశాదితి| అపీతిర్లయః। మ
ర్యాదాయామ జ్ తస్య మనసః లయాత్ పూర్వకాలే సంసారవ్యప దే
శః। నతుతల్లయే సతీతి సూత్రార్థః। తథాచసుషుప్తావపి పునరుత్థానే
నసంసారవ్యపదేశస్యసత్వాన్న మనోలయః। వివరణకారాణాంతు। య
త్తు కేయం సూక్ష్మతానామేత్యాదినా మనోలయాభిధానం తత్పరమత
ఖండనాభిప్రాయేణ। నతుస్వమతాభిప్రాయేణ। సూత్రవిరోధాదితిభావః।
భగవదాకారతాతు చిత్తస్యస్వాభావికీ। తస్య చిత్తకారణీభూత భూత
సూక్ష్మకారణాసిర్వచనియ్యావిచిత్రానేక శక్తిమన్మాయాధిష్ఠానస్యనిత్య
స్యవిభో స్సర్వాంతర్యామిణః సర్వత్రానుగతత్వాత్। యథా। ఘట
స్యజలాదిపూర్ణతా కరణసాధ్యా| ఆకాశపూర్ణతాతు స్వతః। తస్య
సర్వవ్యాపకత్వాత్। తదుక్తంవార్తికకారపాదైః। వియద్వస్తుస్వభా
వానురోధాదేవన కారకాత్। వియత్పూర్ణతోత్పత్తౌ కుంభస్యై
వం ధృశాధియాం। ఘటదుఃఖాది రూపత్వంధియోధర్మాదిహేతుతః।
స్వతస్సిద్ధాత్మసంబోధవ్యాప్తివత్ స్త్వనురోధతఇతి। చిత్తస్య భగవదా
కారతాయాం| స్వతస్సిద్ధత్వేనహేత్వనపేక్షాయాం శాస్త్రస్య కోప
యోగఇతి చేదన్యాకారతా విరోధిభగవదాకారతా సంపాదనఇత్యేవ
ద్దేహి। యాస్వాభావికీ భగవదాకారతా చిత్తస్య| సా విషయాకారతా
సహచరితత్వాత్తత్సాధకత్వాచ్చనతద్విరోధినీ। శాస్త్రజన్యాతుసాధనో
పక్రమేపరోక్షేవ భాసమానా సాధనాభ్యాసక్రమేణ.విషయాకారతాం

శనైశ్శనైస్తిరోదధతీ సాధనపరిపాకేన అపరోక్షతాం నీతాసతీతాం
సమూలఘాత ముపహంతి। అతఏవోక్తం। యర్హ్యబ్జనాభ చరణైషణ
యోరుభక్త్యా చేతోమలాని విధమేద్గుణకర్మజాని। తస్మిన్ విశుద్ధ ఉపలభ్య
త ఆత్మతత్త్వం సాక్షాద్యథాఽమలదృశోస్సవితృప్రకాశః। యథాగ్నినా
హేమమలంజహాతి ధ్మాతంపునస్స్వంభజతేచరూపం। ఆత్మాచకర్మానుశ
యం విధూయమద్భక్తియోగేన భజేత్తతోమాం। యథా యథాత్మా పరి
మృజ్యతేసౌ మత్పుణ్యగాథా శ్రవణాభిధానైః తథా తథా పశ్యతి తత్త్వ
సూక్ష్మంచక్షుర్యథైవాంజన సంప్రయుక్తం। విషయాన్ ధ్యాయతశ్చిత్తం
విషయేషు విషజ్జతే। మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవ ప్రవిలీయతే। తస్మా
దసదభిధ్యానం యథాస్వప్నమనోరథంహిత్వామయి సమాధత్స్వమ
నోమద్భావభావితం। ఏతావాన్ యోగ ఆదిష్టః మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః।
సర్వతో మన ఆకృష్యమయ్యద్ధావేశ్యతే యథా। సచకపిలదేవేనోక్తః।
అనిమిత్తనిమిత్తేనస్వధర్మేణామలాత్మనా। తీవ్రయామయిభక్త్యాచశ్రుత
సంభృతయాచిరం జ్ఞానేనదృష్టతత్త్వేనవైరాగ్యేణబలీయసా। తపోయు
క్తేనయోగేన తీవ్రేణాత్మసమాధినా। ప్రకృతిః పురుషస్యేహదహ్యమానా
త్వహర్నిశం। తిరోభవిత్రీశనకైరగ్నేర్యోనిరివారణిః। ప్రకృతిః। స్వా
భావిక విషయాకారతేత్యర్థః। హంసగీతాయాంచ। గుణేష్వావిశతే
చేతః గుణాశ్చేతసిచప్రభో। కథమన్యోన్యసంయోగం ముముక్షురతితీ
షన్తీతిసనకాదిప్రశ్నస్యోత్తరం భగవానువాచ మనసావచసాదృష్ట్యా
గృహ్యతేన్యైరపీంద్రియైః। అహమేవనమత్తోన్యఇతి బుధ్యధ్వమంజసా
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తంచగుణతోబుద్ధివృత్తయః తాసాం విలక్షణోజీవః
సాక్షిత్వేన వ్యవస్థితః। యర్హిసంసృతిబంధోయమాత్మనోగుణవృత్తిదః
మయితుర్యేస్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసాం। అహంకారకృతం బం
ధమాత్మనోర్థవిపర్యయం విద్వాన్నివృత్యసంసార చింతాంతుర్యేస్థి
తోత్యజేత్। యావన్నానార్థధీః పుంసః ననివర్తేతయుక్తిభిః। జాగర్త్య

పిస్వపన్న జ్ఞః స్వప్నే జాగరణం యథా। అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాంభావా
నాంతత్కృతాభిదాః । గతయోర్హేతవశ్చాస్య మృషాస్వప్నదృశో య
థా । ఏవంవిమృశ్యగుణతో మనసస్త్ర్యవస్థాం మన్మాయయా మయి కృ
తా ఇతి నిశ్చితార్థాః । సంఛిద్య హార్దమనుమాన సదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానా
సినా భజత మాఖిల సంశయాధిం। ఏవం జిజ్ఞాసయాపోహ్యనానాత్వభ్రమ
మాత్మని। ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ఇత్యాది। అయ
మత్ర నిష్కర్షః। చిత్తే స్వాకార సమర్పకా యే విషయాః తే భగవద్వ్య
తిరిక్తా న భవంతి। భగవత్యధ్యస్తత్వాత్। భగవత ఏవ సద్రూపతయా ఘట
స్ఫుర ఇత్యాది సదాకారేణైవ సర్వవిషయాణాం స్ఫురణాత్। సర్వం ఖ
ల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శ్రుత్యా భగవదేవోద్భవత్వ భగవదేకస్థితిత్వ భగ
వదేకలయత్వేన మృద్ఘటవదభేదావబోధనాత్। స్వప్నాదిప్రపంచవ
ద్బాధ్యత్వాచ్చ। అత ఏవ భగవదాకారస్ఫూర్త్యా తే సర్వే నివర్త్యమా
నాస్తద్రూపా ఏవ భవంతి అధిష్ఠానజ్ఞాననివర్త్యత్వాదధ్యస్తానాం। ఏవం
చ సతి విషయనిష్ఠః సర్వోఽపి ప్రేమా భగవత్యేవార్పితో భవతి తద్వ్యతిరి
క్తాస్ఫురణాత్ । ఏతాదృశీ చాస్థా ప్రార్థితా ప్రహ్లాదేన । యా ప్రీతి ర
వివేకానాం విషయేష్వనపాయినీ । త్వామనుస్మరతస్సా మే హృదయా
న్మాపసర్పత్వితి। తస్మాదేతాదృశయుక్త్యనుసంధానేన సర్వాధిష్ఠానస
న్మాత్రం పరిపూర్ణం చిదానందఘనం భగవంతమద్వయమాత్మానం ని
శ్చిన్వతః స్వాప్నిక విషయేష్వివ జాగ్రద్విషయేష్వపి తుచ్ఛత్వానుసంధా
నేన వైరాగ్యం మహదుపజాయతే వశీకారాఖ్యం। ఏతచ్చ సూత్రితం భగవ
తా పతంజలినా। దృష్టానుశ్రవికవిషయవితృష్ణస్య వశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్య
మితి। చతుర్విధం హి వైరాగ్యం। సాధ్యసాధనభావాపన్నమాగమప్రసిద్ధం।
తత్ర మహతా ప్రయాసేనాపి చిత్తదోషానవశ్యం నిరాకరిష్యామీత్యధ్య
వసాయాత్మకం ప్రథమం। యతమానసంజ్ఞం వైరాగ్యం తతో నిరంతరము
పాయానుష్ఠానే క్రియమాణే ఏతావతో దోషా ఇదానీం క్షీణాః ఏతావ

తశ్చావశిష్యంత ఇతిచికిత్సకవత్ ప్రతిక్షణమవధానం ద్వితీయ్యం వ్యతి
రేకసంజ్ఞం వైరాగ్యం। ఏవంప్రతిక్షణం భూమికాద్వయాభ్యాసంకుర్వతః।
సర్వతోభావేన బహిరింద్రియాణాం విషయేష్వప్రవృత్తిః అంతఃకరణ
గతవాసనాయాం సత్యామపిసాతృతీయ్యా మేకేంద్రియసంజ్ఞం వైరాగ్యం। ఏ
వంభూమికాత్రయాభ్యాసాత్ దృష్టేషువనితాదిషు ఆనుశ్రవికేషుస్వర్గా
దిషుఇంద్రియైర్గృహ్యమాణేష్వపి దోషదర్శన పరిపాకజన్యా అస్పృ
హాత్మికాచిత్తవృత్తిః సావశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్యంతదపిద్వివిధం। పరమప
రంచ। ద్వితీయ్యంసూత్రితంపతంజలినా। సూ॥ తత్పరంపురుషఖ్యాతేర్గుణవై
తృష్ణ్యమితి। పురుషఖ్యాతేరాత్మజ్ఞానాదనంతరం యద్గుణేషుశబ్దాదివిష
యేషువైతృష్ణ్యం వైరాగ్యంతత్పరంశ్రేష్టం। ఫలరూపత్వాత్ తతఃపూర్వం
తుఅపరం సాధనరూపత్వాదిత్యర్థః। తస్యచలింగమితర ఫలనిరపేక్ష
త్వేనమోక్షమాత్రస్పృహాళుత్వం। యథాముచుకుందస్య। నకామయేన్యం
తవపాదసేవనాదకించనప్రార్థ్యతమాద్వరం విభో ఆరాధ్యకస్త్వా మప
వర్గదంహరేవృణీత ఆర్యోవరమాత్మబంధనం తస్మాద్విసృజ్యాశిష ఈ
శసర్వశః రజస్తమస్సత్వగుణానుబంధనాః॥ నిరంజనం నిర్గుణమద్వయం
పరంత్వాం జ్ఞప్తిమాత్రంపురుషంవ్రజామ్యహం। చిరమిహవృజినార్తస్త
ప్యమానోనుతాపైరవితృషషడమిత్రోలబ్ధశాంతిః కథంచిత్। శరణదసము
పేతస్త్వత్పదాబ్జంపరాత్మన్ అభయమృతమశోకంపాహిమాపన్నమీశ
ఇతి। ఏతాదృశదశాయాంచ భగవత్ప్రేమా। నపరాంకాష్ఠామధిరోహతీ
తి। తంప్రతిభగవతోక్తం। క్షాత్రధర్మాత్ షితౌజంతూనవధీర్మృగయా
దిభిః సమాహితస్తత్తపసాజహ్యఘంమద్దయాశ్రయః। జన్మన్యనంతరేరా
జన్ సర్వభూతసుహృత్తమః। భూత్వాద్విజవరస్త్వంవైమామంతేబ్రహ్మ
యాస్యసీతి। తదపరంవైరాగ్యంసూచితంతేనచ ప్రేమప్రకర్ష భావేన
తదాప్తిమవకృతార్థతాపర వైరాగ్యభావేనచ భక్తిప్రకర్ష భావా
త్। తస్యైవకృతకృత్యతా హేతుత్వాదిత్యర్థః। పర వైరాగ్యస్య

లింగం మోక్షపర్యంతం సకలనిరపేక్షత్వం।యథా। ఇమంలోకంతథైవా
ముమాత్మాన మభయాయినం।ఆత్మానమనుయే చేహాయేరాయః పశ
వోగృహాః। విసృజ్యసర్వానన్యాంశ్చమామే కంవిశ్వతోముఖం। భజంత్య
నన్యయాభక్త్యాతాన్మృత్యోరతిపారయే।సాలోక్య సార్ష్టిసామీప్యసా
రూప్యైకత్వమప్యుత।దీయమానంన గృహ్ణంతి వినామత్సేవనంజనాః।
నైకాత్మతాంమేస్పృహయంతికేచిన్మత్పాదసేవా భిరతామదీహాః। యే
న్యోన్యతోభాగవతాః ప్రసజ్యసభాజయంతే మమపౌరుషాణి।నపారమే
ష్ఠ్యంనమహేంద్రధిష్ణ్యంనసార్వభౌమంనరసాధిపత్యంనయోగసిద్ధీ రపున
ర్భవం వావాంఛంతియత్పాదరజః ప్రపన్నాః। ప్రహ్లాదః। అహంత్వకా
మస్త్వద్భక్తస్త్వం తుస్వామ్యనపాశ్రయః। నాన్యథేహావయోరర్థఃరా
జసేవకయోరివ।పృథుః।నకామయేనాథతదప్యహంక్వచిన్నయత్రయుష్మ
చ్చరణాంబుజాసవః।మహత్తమాంతర్హృదయాన్ముఖచ్యుతః విధత్స్వ
కర్ణాయుత మేష మే వరః।ధ్రువః।యానిర్వృతి స్తనుభృతాంతవపాదప
ద్మధ్యానాద్భవజ్జనకథాశ్రవణేన వాస్యాత్। సాబ్రహ్మణిస్వ మహిమ
న్యపినాథమాభూత్కింత్వంతకాసిలులితాత్పతతాం విమానాత్। మ
హిష్యః।నవయంసాధ్వి సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భోజ్యమప్యుత వైరా
జ్యం పారమేష్ఠ్యంవా ఆనంత్యంవాహరేః పదం।కామయామహఏతస్య
శ్రీమత్పాదరజః శ్రియః।కుచకుంకుమ గంధాఢ్యం మూర్ధ్నావోఢుం
గదాభృతః।ఇంద్రః। ప్రీత్యానీతాఃపరమ భవతాత్రాయతానస్స్వభా
గాదైత్యాక్రాంతంహృదయకమలంత్వద్గృహంప్రత్యబోధి।కాలగ్రస్తంకి
యదిదమహోనాథ శుశ్రూషతాంతేముక్తిస్తేషాంనహి బహుమతానా
రసింహాపరైఃకిం। యథా । యస్యభక్తిర్భగవతిహరౌనిశ్శ్రేయసే
త్మనివిక్రీడతోమృతాంభోధౌకిమన్యైస్సాతకోదకైః। వృత్రః।నవాకపృ
ష్ఠం నచపారమేష్ఠ్యం నసార్వభౌమంనరసాధిపత్యంన యోగసిద్ధీర పున
ర్భవం వాసమంజసత్వా విరహయ్యకాంక్షే।శ్రుతయః।దురధిగమాత్మ

తత్వ నిగమాయతవాత్తతనోశ్చరిత మహామృతాబ్ధి పరివర్త పరిశ్రమ
ణాః । ఏవమన్యదప్యూహనీయం। ఏతాదృశే మోక్షపర్యంత సకలనిరపే
క్షత్వరూపేపరే వైరాగ్యేసతి ఫలాంతరేప్రేమ్ణః। అనుదయాత్ పర
మానందరూపే పరమాత్మన్యేవ ప్రేమ పరాంకాష్ఠా మధిరోహతి। య
థావృత్రస్య। అజాతపక్షా ఇవమాతరం ఖగాః స్తన్యంయథావత్సతరాః
క్షుధార్తాః। ప్రియంప్రియేవవ్యుషితంవిషణ్ణామనోఽర విందాక్షదిదృక్షతే
త్వామితి అతఏవ జ్ఞానం వినాపర వైరాగ్యాభావాత్। తదృతేచభగవ
త్ప్రేమపరమకాష్ఠాయా అనుదయాత్తదర్థంజ్ఞాన వైరాగ్యేదృఢే కర్త
వ్యే। తదుక్తం। ఆసేవయాచప్రకృతేర్గుణానాంజ్ఞానేనవైరాగ్య విజృంభి
తేనయోగేన మయ్యర్పితయాచ భక్త్యామాంప్రత్యగాత్మాన మిహావ
రుంధే। జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేనభక్తియోగేన యోగినః క్షేమాయపాదమూ
లంమేప్రవిశత్యకుతోభయం । ఇత్యచ్యుతాంఘ్రింభజతో నువృత్త్యాభక్తి
ర్విరక్తిర్భగవత్ప్రబోధః భవంతి వైభాగవతస్యరాజన్ తతః। పరాం
శాంతిముపైతిసాక్షాత్। భాగవతస్యభగవద్ధర్మానుష్ఠాతుః ప్రథమంభగ
వత్ప్రబోధః। తతః పరంవైరాగ్యం। తతఃప్రేమలక్షణా భక్తిరిత్యర్థః।
ఏతచ్చదర్శితముద్ధవాయశ్రీభగవతా। జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టః స్వార్థ
హేతుశ్చసంమతః స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చనాన్యోర్థోమదృతేప్రియః।
జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నాః। పదంశ్రేష్ఠం విదుర్మమ జ్ఞానీప్రియతమోతో
మేజ్ఞానేనాసౌ బిభర్తిమాం। కీదృశంతజ్జ్ఞానమిత్యాకాంక్షాయాం సంక్షే
పేణతదుక్తం। త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారః మాయాంతరా
పతతినాద్యపవర్గయోర్యత్। జన్మాదయోస్య యదమీతవతస్యకింస్యు రా
ద్యంత యోర్యదసతోస్తితదేవమధ్యే। భగవద్వ్యతిరిక్తంసర్వం ఆగమా
పాయిత్వాత్ స్వప్నవన్మాయికంతుచ్ఛందుఃఖ రూపంచ హేయం। భగ
వానేవసత్యః స్వప్రకాశ పరమానందరూపః నిత్యః విభుశ్చోపాదేయ
ఇతి జ్ఞానమిత్యర్థః । భగవద్గీతాసుచ। ఏవమేవోక్తం। చతుర్విధాభజం

తేమాం జనాస్సుకృతినోఽర్జున । అతోఽజిజ్ఞాసురర్థార్థీ జ్ఞానీచ భర
తర్షభ । తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే అతోహిజ్ఞానినో
త్యర్థ మహం సచ మమప్రియః । ఉదారాస్సర్వ ఏవైతేజ్ఞానీత్వాత్మైవ
మేమతం।ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాంగతిం బహూనాం
జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాంప్రపద్యతే వాసుదేవస్సర్వమితిసమహాత్మా
సుదుర్లభః।ఇతి। వాసుదేవాతిరిక్తం సర్వంనాస్తి।మాయికత్వాత్।వా
సుదేవఏవఆత్మత్వాత్ ప్రియతమః సత్యఇత్యర్థః।ఏతాదృశ జ్ఞానపూ
ర్వకం వైరాగ్యంచదర్శితం॥శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానశ్చతుష్ట
యం।ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్సవిరజ్యతే కర్మణాంపరిణామిత్వా
దావైరించ్యాదమంగళం।విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్। త
థాన్యత్ర।కర్మాణ్యారభమాణానాం దుఃఖహత్యైసుఖాయచపశ్యేత్పా
కవిపర్యాసంమిథునీచారిణాంనృణాం।నిత్యార్తిదేన విత్తేన దుర్లభేనా
త్మమృత్యునా। గృహాపత్యాప్తపశుభిః కాప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః। ఏవం
లోకంపరం విద్యాన్నశ్వరంకర్మనిర్మితం।సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథా
భూతలవర్తినాం। ఇతి। కీదృశభాగవతధర్మానుష్ఠాతుః జ్ఞానవైరాగ్య
పూర్వికాభగవతి భక్తిరుదేతీత్యాకాంక్షాయాముక్తం యద్యసీశోధార
యితుం మనోబ్రహ్మణిసిశ్చలం । మయిసర్వాణికర్మాణినిరపేక్షస్సమా
చర । శ్రద్ధాలుర్మేకథాః శృణ్వన్సుభద్రాలోకపావనీః గాయన్ననుస్మ
రన్జన్మకర్మచాభినయన్ముహుః మదర్థేధర్మకామార్థానాచరన్మదు
పాశ్రయః లభతేనిశ్చలాంభక్తింమయ్యుద్ధవ సనాతనే । తథా।భక్తియో
గః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయతేనఘ । పునశ్చకథయిష్యామిమద్భ
క్తేః కారణం పరంశ్రద్ధామృతకథాయాంమేశశ్వన్మదనుకీర్తనంమద్భక్త
పూజాస్వధికా సర్వభూతేషుమన్మతిః మదర్థేష్వంగచేష్టాచవచసామ
ద్గుణేరణం।మయ్యర్పణంచ మనసః సర్వకర్మవివర్జనం మదర్థేర్థ
పరిత్యాగః భోగస్యచసుఖస్యచ ఇష్టందత్తంహుతంజప్తంమదర్థంయద్వ్రత

తంతపః। ఏవంధర్మో మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదినాం। మయిసంజాయ
తేభక్తిః కోన్యోర్థోఽస్యావశిష్యతే । తథాన్యత్ర। తస్మాద్గురుంప్రపద్యే
తజ్జిజ్ఞాసుః శ్రేయఅత్మనః శాబ్దేపరేచనిష్ణాతం బ్రహ్మణ్యుప సమాశ్రి
యం। తత్రభాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షేద్గుర్వాత్మదైవతః। అమాయయా
నువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాత్మదోహరిః। సర్వతో మనసోఽసంగమాదౌసం
గంచసాధుషు దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచ భూతేష్వద్ధాయథోచితం। శౌ
చం తప స్తితిక్షాంచమౌనం స్వాధ్యాయమార్జవం బ్రహ్మచర్యమహిం
సాంచ సమత్వంద్వంద్వ సంజ్ఞయోః సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాం కైవల్య
మనికేతతాంవివిక్తాంచీరవసనంసంతోషం యేనకేనచిత్ శ్రద్ధాం భాగవతే
శాస్త్రేఽనిందామన్యత్రచైవహి మనోవాక్కాయదండంచ సత్యంశమద
మావపి। శ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః జన్మకర్మగుణానాం
చతదర్థేఽఖిలచేష్టితం ఇష్టందత్తంతప స్తప్తంవృత్తం యచ్చాత్మనఃప్రి
యం దారాన్ సుతాన్ గృహాన్ ప్రాణాన్ యత్పరస్మైనివేదనం ఏవంకృ
ష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషుచ సౌహృదంపరి చర్యాంచోభయత్ర మహ
త్సునృషుసాధుషు । పరస్పరానుకథనం పావనంభగవద్యశః మిథోరతి
మిథస్తుష్టిం నివృత్తిర్మిథ ఆత్మనః ఇతిభాగవతాన్ ధర్మాన్ శిక్షన్
భక్త్యాతదుత్థయా నారాయణ పరోమాయా మంజస్తరతి దుస్తరామి
తి। తస్మాదేవం విధైశ్శాస్త్రీయైర్మనశ్శుద్ధింసంపాదయే దిత్యర్థః। శా
స్త్రీయాన్యేవ ఉపాయాన్ ప్రతిపత్తృజనబుద్ధిసౌకర్యాయభూమికాభే
దేనవక్తుం ప్రతిజానీతే । ఉపాయాః ప్రథమేస్కంధే నారదేనోపదర్శి
తాః । సంక్షేపాత్తానహం వక్ష్యేభూమిభేద విభాగినః। స్పష్టం। తానే
వాహ। ప్రథమంమహతాంసేవా । తద్దయాపాత్రతాపునః। శ్రద్ధాతు తే
షాంధర్మేషు। తతోహరి గుణశ్రుతిః। తతోరత్యంకురోత్పత్తిః । స్వరూ
పాధిగతి స్తతః। ప్రేమవృద్ధిః పరానందే । తస్యాథస్ఫురణంతతః । భ
గవద్ధర్మనిష్ఠాతః । స్వస్మిన్ తద్గుణశాలితా ప్రేమ్ణోథ పరమాకాష్ఠే

త్యుదితా।భక్తిభూమికాః అధ్యాయర్థా।వ్యాసనారదసంవాదేనారదః।
హంపురాతీత భవేభవంమునేదాస్యాశ్చకస్యాశ్చ నవేదవాదినాం నిరూ
పితోబాలక ఏవయోగినాం శుశ్రూషణే ప్రావృషినిర్వివిక్షతాం। తే
మయ్యపేతాఖిలచాపలేర్భకేదాంతేఽధృతక్రీడనకేనువర్తిని।చక్రుఃకృ
పాంయద్యపి తుల్యదర్శనాః శుశ్రూషమాణేమునయోల్పభాషిణి । ఉ
చ్ఛిష్టలేపాననుమోదితోద్విజైస్సకృత్స్మభుంజేతదపాస్తకిల్బిషః।ఏవంప్రవృ
త్తస్యవిశుద్ధచేతసః తద్ధర్మ ఏవాత్మరుచిః ప్రజాయత । తత్రాన్వహంకృష్ణ
కథాః ప్రగాయతామనుగ్రహేణాశృణవం మనోహరాః । తాః శ్రద్ధ
యామేనుపదం విశృణ్వతః ప్రియశ్రవస్యం గమమాభవద్రతిః । తస్మిన్
తదాలబ్ధరుచేర్మహాత్మనః ప్రియశ్రవస్యస్ఖలితామతిర్మమయయాహమేత
త్సదసత్స్వమాయయాపశ్యేమయిబ్రహ్మణికల్పితంపరే। ఇత్థంశరత్ప్రా
వృషికావృతూహరేర్విశృణ్వతోమేనుసవంయశోఽమలంసంకీర్త్యమానం
మునిభిర్మహాత్మభిః భక్తిఃప్రవృత్తాత్మరజస్తమోపహా। తస్యైవమేనురక్త
స్యప్రశ్రితస్యహతైనసః శ్రద్దధానస్య బాలస్యదాంతస్యానుచరస్యచ।జ్ఞా
నంగుహ్యతమంయత్తత్సాక్షాద్భగవతోదితం అభ్యవోచన్ గమిష్యంతః
కృపయాదీనవత్సలాః।యేనైవాహం భగవతో వాసుదేవస్యవేధసఃమా
యానుభావ మవిదంయేనగచ్ఛంతితత్పదం।ఏతత్సంసూచితంబ్రహ్మంస్తా
పత్రయచికిత్సితంయదీశ్వరే భగవతికర్మ బ్రహ్మణిభావితం ఆమయో
యశ్చభూతానాం జాయతే యేనసువ్రతతదేవహ్యామయద్రవ్యంనపునా
తిచికిత్సితం ఏవంనృణాంక్రియాయోగాః సర్వేసంసృతిహేతవః తఏవా
స్వవినాశాయ కల్పంతేకల్పితాఃపరే। యదత్రక్రియతేకర్మ భగవత్పరి
తోషణంజ్ఞానంయత్తదధీనంహి భక్తియోగసమన్వితం కుర్వాణాయత్ర
కర్మాణి భగవచ్ఛిక్షయాసకృత్ । గృణంతి గుణనామానికృష్ణస్యాను
స్మరంతిచ। నమోభగవతేతుభ్యం వాసుదేవాయధీమహి ప్రద్యుమ్నా
యానిరుద్ధాయనమస్సంకర్షణాయచ। ఇతిమూర్త్యభిధానేనమంత్ర

మూర్తిమమూర్తికంయజతేయజ్ఞపురుషంససమ్యగ్దర్శనః పుమాన్। ఇ
మం స్వనిగమం బ్రహ్మన్ నవేద్యమదనుష్ఠితం అదాన్మేజ్ఞానమైశ్వర్యం
స్వస్మిన్ భావంచకేశవః। మహత్సేవాద్వివిధా। భగవద్భక్తసేవాసా
క్షాద్భగవత్సేవాచ। తత్రాద్యాయథా।మహత్సేవాంద్వారమాహుర్వి
ముక్తేస్తమోద్వారంయోషితాంసంగిసంగం మహాంతస్తేసమచిత్తాః ప్ర
శాంతాః। విమన్యవస్సుహృదస్సాధవోయే। యేవామయీశేకృతసౌహృ
దార్థా జనేషుదేహంభరవార్తికేషు। గృహేషు జాయాత్మజరాభిభ
త్సునప్రీతియుక్తాయావదర్థాశ్చలోకే।తథా। ప్రసంగమజరంపాశమా
త్మనః కవయోవిదుః సఏవసాధుషుకృతః మోక్షద్వారమపావృతం। తితి
క్షవః కారుణికాః సుహృదస్సర్వదేహినాం అజాతశత్రవశ్శాంతాః సా
ధవస్సాధుభూషణాః। మయ్యనన్యేనభావేనభక్తింకుర్వంతియేదృఢాం
మత్కృతేత్యక్తకర్మాణః త్యక్తస్వజనబాంధవాః మదాశ్రయకథాతు
ష్టాః శృణ్వంతికథయంతిచ। తపంతివివిధాస్తాపానైనాన్మద్గతచేతసః
తఏతేసాధవస్సాధ్వి సర్వసంగవివర్జితాః సంగస్తేష్వథతే ప్రార్థ్యః
సంగదోషహరాహితే। తథా।యత్పాదసంశ్రయాస్సూతమునయః ప్ర
శమాయనాః సద్యః పునంత్యుపస్పృష్టాః స్వధున్యాపోనుసేవయా
తులయామలవేనాపి నస్వర్గంనాపునర్భవం। భగవత్సంగిసంగస్యమ
ర్త్యానాం కిముతాశిషః। తథా। దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాం
క్షణభంగురః। తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుంఠప్రియదర్శనం। అతఆత్యంతి
కంక్షేమం పృచ్ఛేభగవతోనఘాః సంసారేస్మిన్ క్షణార్థోపి సత్సంగ
శ్శేవధిర్నృణాం।తథా।నరోధయతిమాంయోగః నసాంఖ్యంధర్మఉ
ద్ధవ। నస్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగః నేష్టాపూర్తంనదక్షిణా। వ్రతానియజ్ఞశ్ఛం
దాంసి తీర్థానినియమాయమాః। యథావరుంధేసత్సంగః సర్వసం
గాపహోహిమాం। సత్సంగేనహిదైతేయాః యాతుధానామృగాఃఖ
గాఃగంధర్వాప్సరసోనాగాస్సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః। విద్యాధరా మను

ష్వేషు వై శ్యాశ్శూద్రాస్త్రియోన్త్యజాః రజస్తమః ప్రకృతయస్తస్మిన్
తస్మిన్ యుగేయుగే । బహవో మత్పదం యాతాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాద
యః । వృషపర్వా బలిర్బాణః మయశ్చాథ విభీషణః సుగ్రీవో హను
మా నృక్షో గజో గృధ్రో వణిక్పథః వ్యాధః కుబ్జా వ్రజే గోప్యః య
జపత్న్యస్తథాపరే। తేనాధీతశ్రుతిగణా నోపాసితమహత్తమాః అవ్ర
తాతప్తతపసః మత్సంగాన్మాముపాగతాః కేవలేన హి భావేన గోప్యో
గావో నగా మృగాః యేన్యే మూఢధియో నాగాస్సిద్ధా మామీయురంజసా
యన్న యోగేన సాంఖ్యేన దానవ్రతతపోధ్వరైః వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసం
న్యాసైః ప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి మత్వా కామారమణం జారం మత్స్వరూ
పావిదోబలాః బ్రహ్మమాం పరమం ప్రాపుస్సంగాచ్ఛతసహస్రశః । త
స్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్య చోదనాం ప్రతిచోదనాం ప్రవృత్తించ నివృత్తిం
చ శ్రోతవ్యం శ్రుతమేవ చ । మామేకమేవ శరణమాత్మానం సర్వదేహి
నాం యాహి సర్వాత్మభావేన మాం యాస్యస్యకుతోభయః। తదయమత్ర ని
ష్కర్షః। భగవత్సంగం భగవత్సంగిసంగం వా యథాయోగ్యమంతరేణ న భగవ
ద్భక్తిరుదేతి। ఏతావాంస్తు విశేషః సాక్షాద్భగవత్సంగినాం కృతార్థత్వా
న్నాన్యసంయోగాపేక్షా। భగవత్సంగిసంగినాం తు విద్యత ఏవ ఫలతయా
భగవత్సంగాపేక్షేతి వ్యాఖ్యాతా ద్వివిధా మహాన్తేవా । తద్దయాపాత్రీ
తాతతః। తేషాం మహతాం దయా స్వకీయైస్సుశీలతాదిగుణైః భగవతి
తే చ గుణా భగవతోక్తాః। కృపాలురకృతద్రోహః స్తితిక్షుస్సర్వదేహినాం
సత్యసారోనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః కామైరహతధీర్దాంతః మృ
దుశ్శుచిరకించనః అనీహో మితభుక్ శాంతః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః। అప్ర
మత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్ జితషడ్గుణః అమానీ మానదః కల్యః మైత్రః
కారుణికః కవిః। తథా। మదభిజ్ఞం గురుం శాంతముపాసీత మదాత్మకం
అమాన్యమత్సరో దక్షః నిర్మమో దృఢసౌహృదః అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసుః

అనసూయురమోఘవాక్ । జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు
ఉదాసీనస్సమస్స్వస్థః సర్వేష్వర్థ ఇవాత్మనః। ఇత్యాది। ఉదాహరణం ప్ర
హ్లాదః। యథా । తస్య దైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః ప్ర
హ్లాదోభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప
న్నః సత్యసంధో జితేంద్రియః ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసు
హృత్తమః దాసవత్సన్నతార్యాంఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః భ్రాతృవత్సదృ
శేస్నిగ్ధః గురుష్వీశ్వరభావనః విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యః మానస్తంభ
వివర్జితః। నోద్విగ్నచిత్తోవ్యసనేషు నిస్పృహః శ్రుతేషుదృష్టేషుగుణేష్వ
వస్తుదృక్। దాంతేంద్రియప్రాణశరీరధీస్సదా ప్రశాంతకామోరహితాసు
రోఽసురః। ఏతాదృశశిష్యగుణాభావేతుజాతోఽపిమహత్తమసంసర్గః ని
రర్థకఇతి తద్దయాపాత్రతాభవతి। ద్వితీయాభూమికా। సాపిద్వివిధా
స్వప్రయత్నానపేక్షా తత్సాపేక్షా చ । తత్రాద్యాయథా తప్తహేమ
నికాశాభం శితికంఠం త్రిలోచనం ప్రసాదసుముఖం వీక్ష్య ప్రణేముర్జాత
కౌతుకాః । సతాన్ ప్రపన్నార్తిహరో భగవాన్ ధర్మవత్సలః ధర్మ
జ్ఞాన్ శీలసంపన్నాన్ ప్రీతః ప్రీతానువాచహ । శ్రీరుద్రః। యూయం
వేదిషదః పుత్రావిదితంవశ్చికీర్షితం అనుగ్రహాయభద్రంవః ఏవంమేద
ర్శనంకృతం। యఃపరంరంహసస్సాక్షాత్త్రిగుణాత్ జీవసంజ్ఞితాత్ భ
గవంతంవాసుదేవం ప్రపన్నస్సప్రియోహిమే స్వధర్మనిష్ఠశ్శతజన్మభిః పు
మాన్ విరించతామేతితతః పరంహిమాం అవ్యాకృతో భాగవతోఽథవైష్ణ
వంపదం యథాహం విబుధాః కలాత్యయే । అథభాగవతా యూయంప్రి
యాస్థ భగవాన్ యథా । నమేభాగవతానాంచ ప్రేయాననన్యోస్తిక
ర్హిచిత్ ఇదంవివిక్తంజప్తవ్యంపవిత్రం మంగళంపరంనిశ్శ్రేయసకరం
చాపిశ్రూయతాంయద్వదామివః। ఇత్యనుక్రోశహృదయో భగవానాహ
తాన్ శివః। బద్ధాంజలీన్ రాజపుత్రాన్ నారాయణపరో వచః। ఇత్యాదా

రుద్రప్రాచేతససంవాదే। యథా। తేమయ్యపేతాఖిలచాపలేఽర్భకే త్వయ్య
ప్రయుక్తాపేక్షా యథా । ధ్రువనారదసంవాదే ధ్రువం ప్రతి నారదో యదాహ భగ
వతా సుఖదుఃఖహర్తాత్మానాందర్శితః కృపయా పుంసాం దుర్నివారో
ద్విష్టే మయి యః। తథాపి మే విసీదతస్య తత్ర తద్ధర్మమ్ముపేయుషః మురుర్భ్యామవ్య
చోబాణైర్నభిన్నం శ్రయతే హృది। పదం త్రిభువనోత్కృష్టం జిగీషోస్సా
ధువర్త్మ నే బ్రూహ్యస్మత్పితృభిర్బ్రహ్మన్ అన్యైరప్యనధిష్ఠితం। నూనం
భవాన్ భగవతో యోఽంగజః పరమేష్ఠినః వితుదన్నటతే వీణాం హితాయ
జగతోఽర్కవత్। ఇత్యుదాహృతమాకర్ణ్య భగవాన్నారదస్తదా ప్రీతః
తః ప్రత్యాహ తం బాలం సద్వాక్యమనుకంపయా। శ్రీనారదః। జనన్యాభి
హితః పంథాః స వై నిఃశ్రేయసస్య తే। భగవాన్వాసుదేవస్తం భజతత్ప్ర
వణాత్మనా। ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యం య ఇచ్ఛేచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః ఏకం
హ్యేవ హరేః తత్ర కారణం పాదసేవనం। తత్తాత గచ్ఛ భద్రం తే యమునా
యాస్తటం శుచి। పుణ్యం మధువనం యత్ర సాన్నిధ్యం నిత్యదా హరేః। ఇ
త్యా। శ్రద్ధా తు తేషాం ధర్మేషు। పూర్వోక్తశిష్యగుణసంపన్నస్య మహాత్త్ర
మాః సేవమానస్య। తాదృశధర్మానుష్ఠానాదహమపి కృతార్థో భ
వేయమితి రుచివిశేషరూపా శ్రద్ధా తద్ధర్మేషు భవతి। తతశ్చ స్వయమ
మప్యనుతిష్ఠతి॥ తదుక్తం। శుశ్రూషోః శ్రద్దధానస్య వాసుదేవకథారుచిః
స్యాన్మహత్సేవయా విప్రాః పుణ్యతీర్థనిషేవణాత్। యదనుధ్యాసినా యు
క్తాః కర్మగ్రంథినిబంధనం ఛిందంతి కోవిదాః తస్య కో న కుర్యాత్కథా
రతిం। జ్ఞానం యదాప్రతినివృత్తగుణోర్మిచక్రమాత్మప్రసాదముత యత్ర
గుణేష్వసంగః కైవల్యసమ్మతపథస్త్వథ భక్తియోగః కో నిర్వృతో హ
రికథాసు రతిం న కుర్యాత్। ఇత్యాది। హరికథాపదమన్యేషామపి భాగవ
తధర్మాణాముపలక్షణం। యదాహ బ్రహ్మా। తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగః
భవేత్ర మేన్య త్రతు వాతిరశ్చాం। యేనాహమేకోఽపి భవజ్జనానాం భూ।

త్యాని మే శతశః పాదపల్లవం। ఇత్యత్ర పాదసేవనం। ఏవమన్యదప్యూహ్యం
ఇయం చ శ్రద్ధా సాధనపరిపాకే సవర్ధమానా ఐహికాముష్మిక సర్వ
విషయవిరుచిముపజనయతీ బుభుక్షుభక్షుమాత్రైక శరణం భగవద్ధ
ర్మాచరణైక జీవనం పురుషమాపాదయతి। యథా పరీక్షితః। నైషాతిదుస్స
హాక్షున్మాం త్యక్తోదమపి బాధతే పిబంతం త్వన్ముఖాంభోజచ్యుతం హరిక
థామృతమిత్యాది। యథా శౌనకాదీనాం। ఆయుర్హరతి వైపుంసాముద్య
న్నస్తం చ యన్నసౌ। తస్యర్తే యత్క్షణో నీత ఉత్తమశ్లోకవార్తయా। బి
లే బతోరుక్రమవిక్రమాన్ యే న శృణ్వతః కర్ణపుటే నరస్య। జిహ్వాసతీ దా
ర్దురికేవ సూత న చోపగాయత్యురుగాయగాథాః। భారం పరం యస్య కిరీటజు
ష్టమప్యుత్తమాంగం న నమేన్ముకుందం। శావౌ కరౌ నో కురుతః సపర్యాం హ
రేర్లసత్కాంచనకంకణౌ వా। బర్హాయితే తే నయనే నరాణాం లింగాని విష్ణో
ర్న నిరీక్షతో యే। పాదౌ నృణాం తౌ ద్రుమజన్మభాజౌ క్షేత్రాణి నానువ్ర
జతో హరేర్యౌ। జీవచ్ఛవో భాగవతాంఘ్రిరేణుం న జాతు మర్త్యోభిలభే
త యస్తు। శ్రీవిష్ణుపద్యా మనుజస్తులస్యాః శ్వసన్ శవో యస్తు న వేదగంధం
తదశ్మసారం హృదయం బతేదం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః। న
విక్రియేతాథ యదా వికారో నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్షః ఇత్యాది। శ్ర
ద్ధావిహీనాస్తు। కేచిద్విషయభోగపరాః కేచిత్పాండిత్యాదిగర్వేణ భగ
వద్భక్తనిందాపరాః। సతాం నిరయేపి నిందనీయా ఏవ భవంతి తత్ర ప్రథ
మే యథా। యన్న వ్రజంత్యఘభిదో రచనానువాదాత్ శృణ్వంతి యేన్యవి
షయాః కుకథా మతిఘ్నీః। యాస్తు శ్రుతా హతభగైర్నృభిరాత్తసారా
స్తాంస్తాన్ క్షిపంత్యశరణేషు తమస్సు హంత। తరవః కిం న జీవంతి భస్త్రాః కిం న
శ్వసంత్యుత। న ఖాదంతి న మేహంతి కిం గ్రామపశవోపరే। శ్వవిడ్వరాహో
ష్ట్రఖరైస్సంస్తుతః పురుషః పశుః। న యత్కర్ణపథోపేతో జాతు నామ గదా
గ్రజః। ఇత్యాది। భగవద్భక్తనిందాపరా యథా। ముఖబాహూరుపాదే

భ్యోపురుషస్యాశ్రమైఃసహ॥ చత్వారోజజ్ఞిరేవర్ణాగుణైర్విప్రాదయఃపృ
థక్॥ యఏషంపురుషంసాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరం॥ నభజంత్యవజా
నంతిస్థానాద్భ్రష్టాః పతంత్యధః॥ దూరేహరికథాఃకేచిత్ దూరేవాచ్యు
తకీర్తనాః॥ స్త్రియఃశూద్రాదయశ్చైవతేనుకంప్యాభవాదృశాం॥ రాజ
సాఘోరసంకల్పాఃకాముకా అహిమన్యవః॥ దాంభికామానినః పా
పావిహసంత్యచ్యుతప్రియాన్॥ వదంతితేన్యోన్యముపాసి తస్త్రియోగృ
హేషుమైథున్యపరేషుచాశిషః॥ యజంత్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృ
త్త్యైపరేఘ్నంతిపశూనతద్విదః॥ శ్రియావిభూత్యాభిజనేనవిద్యయాత్యా
గేనరూపేణబలేనకర్మణా॥ జాతస్మయేనాప్యధియఃసహేశ్వరాన్ స
తోవమన్యంతిహరిప్రియాన్ఖలాః॥ సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితం
యథాఖమాత్మాన మభీష్టమీశ్వరం॥ వేదోపగీతంచనశృణ్వతేఽబుధా మ
నోరథానాంప్రవదంతివార్తయా॥ హిత్వాత్మమాయారచితాగృహాపత్యసు
హృత్స్త్రియః॥ తమోవిశంత్యనిచ్ఛంతోవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥ నభజ
తికుమనీషిణాంస ఇజ్యాంహరిరధనాత్మధనప్రియోరసజ్ఞః॥ శ్రుతధనకులకర్మ
ణాంమదైర్యే విదధతిపాపమకించనేషుసత్సు॥ ఏవమన్యదప్యూహనీయం॥
తస్మాద్భగవద్ధర్మశ్రద్ధాభవతి తృతీయాభూమికా॥ తతోహరిగుణశ్రుతిః॥
యథా॥ ఇత్థంపరస్యనిజవర్త్మ వివక్షయాత్తలీలాతనోస్తదనురూప విడంబ
నాని॥ కర్మాణికర్మకషణానియదూత్తమస్యశ్రూయాదముష్యపదయోరను
వృత్తిమిచ్ఛన్॥ మర్త్యస్తయానుభవమేధితయాముకుంద శ్రీమత్కథాశ్ర
వణకీర్తనచింతయైతి॥ యద్ధామదుస్తరకృతాంతజవాపవర్గంగ్రామాద్వ
నంక్షితిభుజోపియయుర్యదర్థాః॥ సంసారసింధుమతి దుస్తరముత్తితీ
ర్షోర్నాన్యః ప్లవోభగవతఃపురుషోత్తమస్య॥ లీలాకథారసనిషేవణ
మంతరేణపుంసోభవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ నివృత్తతర్షైరుపగీయ
మానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోభిరామాత్॥ కఉత్తమశ్లోకగుణాను

వాదాన్పుమాన్విరజ్యేతవినాపశుఘ్నాత్ ॥ హరిగుణశ్రుతిరితికృత్స్న
భాగవతధర్మోపలక్షణం॥ తథాచశ్లోకాః రాజన్ ఇంద్రియవాన్ము
కుందచరణాంబుజం॥ నభజేత్సర్వతో మృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ త
చ్చభజనంవివృతం॥ శ్రవణంకీర్తనంవిష్ణోస్స్మరణంపాదసేవనం॥ అర్చనం.
వందనందాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనం॥ ఇతిపుంసార్పితావిష్ణోఃభక్తిశ్చేన్న
వలక్షణం॥ క్రియేతభగవత్యద్ధాతన్మన్యేఽధీతముత్తమం॥ తదేవసంతుష్టం॥ తస్మాద్భారతసర్వాత్మాభగవాన్ హరిరీశ్వరః॥ శ్రోతవ్యఃకీర్తితవ్య
శ్చస్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాభయం॥ క్రమేణోదాహరణం॥ సంకీర్త్యమానోభగ
వానసంతః శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసాం॥ ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునో
త్యశేషంయథాతమోఽర్కోఽభ్రమివాతివాతః॥ మృషాగిరస్తాహ్యసతీర
సత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోక్షజః॥ తదేవసత్యంతదుహైవమంగ
ళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయం॥ తదేవపుణ్యంరుచిరంనవంనవంతదే
వశశ్వన్మనసోమహోత్సవం॥ తదేవశోకార్ణవశోషణం నృణాంయదుత్తమ
శ్లోకయశోనుగీయతే॥ నతద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్ర
గృణీతకర్హిచిత్॥ తధ్వాంక్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్ర
హిసాధవోమలాః॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబ
ద్ధవత్యపి॥ నామాన్యనంతస్యయశోంకితానియచ్ఛృణ్వంతిగాయంతిగృ
ణంతిసాధవః॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపః
శ్రుతాదిషు॥ అవిస్మృతిః శ్రీధరపాదపద్మయోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభి
ర్హరేః॥ అవిస్మృతిఃకృష్ణపదారవిందయోఃక్షిణోత్యభద్రాణిశమంతనో
తిచ॥ సత్వస్యశుద్ధింపరమాత్మభక్తింజ్ఞానంచవిజ్ఞానవిరాగయుక్తం॥ స్మర
తఃపాదకమలమాత్మానమపియచ్ఛతి॥ కిన్న్వర్థకామాన్భజతోనాత్యభీ
ష్టాన్జగద్గురుః॥ దృష్టంతవాంఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృ
దివిచింత్యమగాధబోధైః॥ సంసారకూపపతితోత్తరణావలంబంధ్యా

యంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మ్యతిస్యాత్ । తన్నఃసనాదితోపా[illegible]
షే న తేవగణాబ్జయోః॥ స్మృతిర్యథా న విగమేదపిసంసరతామిహ॥ తస్మా
ద్రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాదిమూలం॥ హిత్వా
గృహంసం సృతిచక్రవాలం నృసింహపాదంభజతోకుతోభయం॥ అ
హో అమీషాంకిమకారిశోభనం ప్రసన్న ఏషాంస్విదుతస్వయంహరిః॥
యైర్జన్మలబ్ధంనృషుభారతాజిరే ముకుందసేవోపయికంస్పృహాహినః॥
యఃసంతర్ప్యచరణ్ ప్రేష్ఠాపాదసం వాహనాదిభిః॥ జగద్గురుంభర్తృబు
ద్ధ్యాతాసాంకింవర్ణ్యతేతపః॥ వైదికస్తాంత్రికోమిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః
త్రయాణామీప్సితేనైవవిధినామాంసమర్చయేత్। ఏవంక్రియాయోగపథైః
పు[illegible]న్ వైదికతాంత్రికైః॥ అర్చన్నుభయతః సిద్ధింమత్తోవిందత్యభీప్సి
తాం॥ యత్పాదయోరశఠధీః సలిలంప్రదాయదూర్వాంకురైరపి విధా
యసతీంసపర్యాం॥ అప్యుత్తమాంగతిమసౌభజతేత్రిలోకీం మాశ్వానవిక్లబ
మనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్॥ అహోప్రణామాయకృతఃసముద్యమఃప్రప
న్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః॥ యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోమరైరల
బ్ధపూర్వోపసదేసురేప్సితః॥ తత్తేనుకంపాం సుసమీక్షమాణో భుంజాన
ఏవాత్మకృతంవిపాకం॥ హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేతయోముక్తిప
దేసదాయభాక్ ॥ మమాద్యామంగళంనష్టంఫలవాంశ్చైవమేభవః॥ య
న్నమస్యేభగవతోయోగిధ్యేయాంఘ్రిపంకజం॥ పతితస్స్ఖలితోవార్తఃక్షు
త్త్వావావివశోగృణన్ ॥ హరయేనమ ఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేఘోరకిల్బిషాత్
న తాన్స్మృతేనాథపదారవిందంకదింద్రియప్రాణమనోవచోభిః । య
చ్చింత్యతేతద్ధృదిభావయుక్తైర్ముముక్షుభిఃకర్మమయోరుపాశాత్। గీ
తాసుచ। మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీమాంనమస్కురు। మామేవైష్య
సిసత్యంతే ప్రతిజానేప్రియోసిమే। యన్నామ శ్రుతిమాత్రేణపుమా[illegible]భవ
తినిర్మలః తస్యతీర్థపదః కింవాదాసానామవశిష్యతే। కించి[illegible]
త వైతద శేషబంధో దాసేష్వనన్యశరణేషుయదాత్మసాత్త్వం[illegible]

హమ్మృగైస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడిత పాద పీఠః । కా యేనవాచామన సేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మ నావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ । కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతి సమర్పయేత్తత్ । అహో భాగ్యమహోభాగ్యంనందగోప వ్రజౌకసాం।యన్మి త్రంపరమానందం పూర్ణం బ్రహ్మసనాతనం। ఇత్థంసతాం బ్రహ్మ సుఖానుభూత్యా దాస్యంగతానాంపరదైవతేన మాయాశ్రితానాంనరదారకేణ సాధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుంజాః। మర్త్యోయదాత్యక్త సమస్తకర్మానివేదితాత్మావిచికీర్షితోమే తదామృతత్వం ప్రతిపద్యమానః మయాత్మభూయాయచకల్పతేవై। ధర్మార్థకామఇతియోభిహితస్త్రివర్గః ఈక్షాత్రయీనయదమౌవివిధాచవార్తా మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మార్పణంచసుహృదఃపరమస్యపుంసః। దేవర్షిభూతాత్మనృణాంపితౄణాంనకింకరోనాయ మృణీచరాజన్। సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగతోముకుందంపరిహృత్యకృత్యంతిస్మాదేవంరూపేణయథాశక్తి భాగవతధర్మానుష్ఠానంభవతిచతుర్థభూమికా। ఏతచ్చతుష్టయంసాధనమేవ। తతోరత్యంకురోత్పత్తిః। రతినామభక్తిరసస్థాయీభావః।ద్రుతచిత్తప్రవిష్ట భగవదాకారతారూప సంస్కారవిశేష ఇతివక్ష్యతే। సఏవాంకురోభగవత ధర్మానుష్ఠానాత్మకబీజస్య । తదుక్తం। సతాంప్రసంగాన్మమవీర్యసంవిదోభవంతిహృత్కర్ణరసాయనాఃకథాః।తజ్జోషణాదాశ్వపవర్గవర్త్మనిశ్రద్ధారతిభక్తిరను క్రమిష్యతి। శ్రద్ధాభక్తిరసాను భావః।తతోరతిస్థాయీభావః। తతస్సఏవభక్తిరసతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః। ఏవంమనఃకర్మవశంప్రయుంక్తే అవిద్యయాత్మన్యుపధీయమానే। రతిర్నయావన్మయివాసుదేవేనముచ్యతేదేహయోగేన తావత్।భవాపవర్గో భ్రమతోయదాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః సత్సంగమోయర్హి తదైవసద్గతౌపరావరేశేత్వయిజాయతేరతిః। త్వయిమేనన్య విషయారతిర్మధుప

తేసకృత్। రతిముద్వహతామ ద్గాగంగేవోఘముదన్వతి। కర్మభిర్భ్రామ్య మాణానాంయత్రక్వా ప్రీశ్వరే భయా।మంగళాచరితైర్దానైరతిర్నః కృష్ణఈశ్వరే। ఇయంచపంచమీభూమి కా।భక్తిస్వరూపం।ఏతస్యాఏవప రిపాక విశేషాద వ్యాప్తిద్భూమికాః ఫలభూతాః । స్వరూపాధిగతిస్తతః ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యస్థూల। సూక్ష్మదేహద్వయవ్యతి రిక్తత్వేన సాక్షా త్కారషష్ఠీభూమికా। అన్యథాదేహేంద్రియాదివిశ్లేషేణజాతాయా అపిగతేరనిర్వాహాత్।తదుక్తం।జ్ఞానంనిశ్శ్రేయసార్థాయ పురుషస్యాత్మ దర్శనం।యదాహుర్వర్ణయేతత్తేహృదయగ్రంథి భేదనం।అనాదిరా త్మాపురుషఃనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః ప్రత్యగ్ధామస్వయంజ్యోతిర్విశ్వంయేన సమన్వితం। సఏషప్రకృతింసూక్ష్మాందైవీంగుణమయీంవిభుః।యదృచ్ఛయైవోపగతాం। అభ్యపద్యతలీలయా।గుణైర్విచిత్రాంసృజతీంసరూపాఃప్ర కృతింప్రజాః విలోక్యముముహేసద్యఃస ఇహజ్ఞానగూహయా। ఏవంప రాభిధ్యానేనకర్తృత్వం ప్రకృతేఃపుమాన్। కర్మసుక్రియమాణేషు గుణై రాత్మనిమన్యతే.ఏతస్యసంసృతిబంధః పారతంత్ర్యంచతత్కృతంభవత్య కర్తుర్ఈశస్యసాక్షిణోనిర్వృతాత్మనః।యథా।ఆత్మానిత్యోవ్యయ శ్శుద్ధఃఏకః క్షేత్రజ్ఞఆశ్రయః।అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతు ర్వ్యాపకోహ్యసపావృతః॥ఏవం ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనోలక్షణైఃపరైః॥ అహంమమేత్యసద్భావందేహా దౌమోహజంత్యజేత్॥ ఏవంచతుర్థత్వంపదలక్ష్యేవగతేతత్పదలక్ష్యేనస హాభేదజ్ఞానంభవతి॥ తదప్యుక్తం॥ కృష్ణమేనమవేహిత్వమాత్మానమఖిలా త్మనాం॥ జగద్ధితాయసోహంత్వందేహీవా భాసిమాయయా॥ ఇత్యాది॥ ఏతాదృశజ్ఞానస్య భక్త్యుత్తరకాలత్వందర్శితం ॥ వాసుదేవేభగవతి భక్తి యోగః ప్రయోజితః। జనయత్యాశువైరాగ్యంజ్ఞానంచయదహైతుకం శ్రేయఃస్సృతింభక్తిముదస్యతేవిభోక్లిశ్యంతియేకేవల బోధలబ్ధయే ॥ తేషా మసౌక్లేశలవోవశిష్యతేనాన్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినః॥ ఇత్యాది॥ ఏ తాదృశతత్వజ్ఞానేసతివైరాగ్యదార్ఢ్యాద్భగవతి ప్రేమ్ణావివృద్ధిర్భవ

తి సప్తమీభూమికా॥ యథా॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్కయా॥
కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశం॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శ
యానః ప్రపిబన్ బ్రువన్ ॥ నానుసంధత్త ఏతాని గోవిందపరిరంభితః ॥
క్వచిద్రుదతి వైకుంఠ చింతాశబలచేతనః ॥ క్వచిద్ధసతి తచ్చింతాహ్లాదేనో
ద్గాయతి క్వచిత్॥ నందతి క్వచిదుత్కంఠో విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ ॥ క్వచిత్త
ద్భావనాయుక్తస్తన్మయోనుచకార హ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సం
స్పర్శనిర్వృతః॥ అస్పందప్రణయానంద సలిలామీలితేక్షణః॥ సదుత్తమశ్లో
కపదారవిందయోర్నిషేవయా కించన సంగలబ్ధయా॥ తన్వన్పరాం నిర్వృ
తిమాత్మనో ముహుర్దుస్సంగదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ స ప్రహ్లాదః॥
తథా॥ ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే ॥ వాసుదేవే భగవతి యయా
సంలభతే రతిః॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్ వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృ
తాని॥ యదాతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కంఠ ఉద్గాయతి రౌతి
నృత్యతి। యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రందతి ధ్యాయతి వందతే జనం
ముహుః శ్వసన్ వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మమతిర్గతత్రపః॥
యదా పుమాంస్త్యక్తసమస్తబంధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః॥ ని
ర్దగ్ధకర్మానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజం॥ అధో
క్షజాలంభమిహాశుభాత్మనః ॥ శరీరిణః సంసృతిచక్రశాతనం ॥ తద్బ్రహ్మని
ర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరం ॥ ఏవము
న్యదప్యూహనీయం ॥ ఏతాదృశదశోత్పత్తిపర్యంత ఏవ సాధనాభ్యాసః ।
అతః పరం తు భూమికా చతుష్టయమయత్నసాధ్యం ॥ తస్యాద్ధస్ఫురణం
తతః తస్య ప్రేమాస్పదీభూతస్య భగవతః సాక్షాత్కారః ప్రేమాతిశ
యహేతుకోష్టమీభూమికా ॥ తదుక్తం ॥ నైకాత్మతాం మే స్పృహయం
తి కేచిత్ మత్పాదసేవాభిరతా మదీహాః । యేన్యోన్యతో భాగవతాః ప్రస
జ్య సభాజయంతే మమ పౌరుషాణి ॥ పశ్యంతి తే మే రుచిరాణ్యనంత
ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనాని। రూపాణి దివ్యాని వరప్రదాని సాకం వాచం

స్పృహణీయాం వదంతి। తైర్దర్శితయా తయైవోదార విలాస[illegible]
నామసూక్తైః॥ హృతాత్మనో హృతప్రాణాశ్చ భక్తిరనిచ్ఛతో గతిం మ
ణ్వీం ప్రయుక్తే ॥ ఏవమన్యదప్యుహ్యం ॥ భగవద్ధర్మనిష్ఠాతః। యథా విష్ణు
పురాణే ॥ సాలగ్రామే మహాభాగే భగవన్న్యస్తమానసః ॥ ఉవాస సుచి
రం కాలం మైత్రేయ పృథివీపతిః॥ అహింసాదిష్వశేషేషు గుణేషు గుణినాం వ
రః ॥ అవాప పరమాం కాష్ఠాం మనసశ్చాపి సంయమం ॥ యజ్ఞేశాచ్యుత
గోవింద మాధవానంత కేశవ ॥ కృష్ణవిష్ణో హృషీకేశేత్యాహ రాజా స కే
వలం ॥ నాన్యజ్జగాద మైత్రేయ కించిత్ స్వప్నాంతరేష్వపి ॥ ఏతత్పదం
తదర్థం చ వినా నాన్యదచింతయత్ ॥ సమిత్పుష్పకుశాదానం చక్రే దేవక్రి
యాకృతే ॥ నాన్యాని చక్రే కర్మాణి నిస్సంగో యోగతాపసః ॥ పృథ్వీప
తిః భరతః ॥ శ్రీభాగవతే చ ॥ అంబరీషో మహాభాగ సప్తద్వీపవతీం మహీం
అవ్యయాం చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి । మేనేతిదుర్లభం పుం
సాం సర్వతస్స్వప్నవత్తుతం। విద్వాన్ విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పు
మాన్। వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం
యేనేదం లోష్టవత్స్మృతం । స వై మనః కృష్ణపదారవిందయోర్వచాంసి వై
కుంఠగుణానువర్ణనే। కరౌ హరేర్మందిరమార్జనాదిషు శ్రుతించకా
రాచ్యుతసత్కథోదయే। ముకుందలింగాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగా
త్రస్పర్శేఽంగసంగమం। ఘ్రాణంచ తత్పాదసరోజ సౌరభ శ్రీమత్తులస్యాం
రసనాం తదర్పితే। పాదౌ హరేః క్షేత్రపదానుసర్పణే శిరో హృషీకేశప
దాభివందనే। కామంచ దాస్యే నతు కామకామ్యయా యథోత్తమశ్లోకజ
నాశ్రయా రతిః। ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవత్యధో
క్షజే। సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ।
యథా వా । తం మోపయాతం ప్రతియంతు విప్రా గంగా చ దేవీ ధృతచి
త్తమీశే। ద్విజోపసృష్టః కుహకస్తక్షకో వా దశత్వలం గాయత విష్ణుగా
థాః। పునశ్చ భూయాద్భగవత్యనంతే రతిః ప్రసంగశ్చ తదా[illegible]

హాత్మ్యయాంయామపయామి స్పృష్టిం మైత్ర్యస్తు సర్వత్ర నమోచ్యతేశ్వః । శ్రీ
తి స్మరాజావ్యవసాయయుక్తః ప్రావినకూలేషు కేమధీరః। ఉదన్వతోద వి
ణకూల ఆస్తే సముద్రపత్న్యాస్సుతస్య స్తభారః। రాజాపరమేశ్ | ఏవం
భక్తిశ్చిన్నరసేవ దే శ్రీప్రాయోపవిష్టేఽపి దేవసంఘాః ప్రవిశ్యభూమా
వ్యకిరన్ ప్రసూనైః ముదాముహుర్దుందుభయశ్చ నేదుః। యథావా। వ
యంత్యహమపరోగాన్ భ్రమంతః కర్మవర్త్మసు। త్వద్వార్తయాంతి
ష్యాః తావకైర్మసర్వంతమః త్వయోపయుక్త స్రగ్గంధవాసోఽలంకా
రచర్చితాః। ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవమాయాం జయేమహి। ఏవమస్మ
దప్రాగ్రహానిద్యం। భగవద్ధర్మనిష్ఠా ప్రయుక్తసుత్రాన్యకా సాధనం। స్వతస్సి
ద్ధాతు భగవద్ధర్మనిష్ఠా ఫలభూతా భవతిన పరిభూమికా। స్వస్మిన్ప్ర
సారితా। యథా। యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదో
దైవమిష్టం। ఏవమవిస్మర్యం భగవత్తుల్యగుణావిభాగ వోభవతివ [illegible]
భూమికా। ప్రేష్ఠార్థపరమకాష్ఠా। ప్రాణపరిత్యాగావధి విరహాసహిష్ణు
తారూపా। యథా। గోపీనాం పరమానంద ఆసీద్గోవిందదర్శనే। క్షణం
యుగశతమివ యాసాం యేన వినాభవత్ అటతి యద్భవాన హ్నికా [illegible]
నం త్రుటిర్యుగాయతే త్వామపశ్యతాం। కుటిలకుంతలం శ్రీముఖంచ తే జ
డ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశాం। యస్యాననం [illegible] పస సారసోభవాః
[illegible] ధూనా స్వాధసుహృత్ప్రీత్యేతా। తత్రాద్యకోటి ప్రథమః [illegible] భా
క్ రవేర్వ్యనాట్య రిపనష్టవాద్యత। అంతర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోలబ్ధవి
నిర్గమాః। కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యుర్మీలితలోచనాః దుస్సహ
ప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః। ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృ
త్యాక్షీణమంగలాః। తమేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాపిసంగతాః జ
హుర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబంధనాః। ఇత్యాది। విస్తరం గో
పీనా దాహృతం। అనంతరోల్లాసేతు స్వప్రపంచయిష్యామ ఇత్యత్రేప్సు

త్యుపరమ్యతే। లక్షణంభగవద్భక్తేస్సాధనంసోప పత్తికం।సభూమికం
స్వరూపంచయథామత్యుపవర్ణితం। ఇతిశ్రీమద్విశ్వేశ్వరసరస్వతీ పూ
జ్యపాదశిష్య శ్రీమధుసూదనసరస్వతీ కృతే శ్రీహరిభక్తిరసాయనే సాధ
సభక్తిసామాన్యనిరూపణంనామప్రథమ ఉల్లాసః। సమాప్తః

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు।

—:—

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
౧	౧	న్నిష్టాం	న్నిష్ఠాం
	౫	ప్రణి	ప్రణీ
	౯	ముదా	ముక్తా
	౧౮	జ్యాప్రకాయణీష్టత్రాశ్వ	జ్యాప్రకయణీష్టత్రాశ్వ
	౨౧	సాత్రామజ్యాప్రయణీ	సాత్రామజ్యాప్రయణం.చ
౨	౧౨	రోదన	రోధన
	౨౦	రన్వీక్షీరాశ్వ	రన్వీక్షీరాశ్వ
౩	౧౪	సంఘిన్న	సంభిన్న
	౧౭,౧౮	పక్షపాణిః	పక్షపాణిః
	౧౯	పురుషామేధశ్వ	పురుషామేధశ్వ
	,,	ఇచ్ఛా	ఇచ్ఛా
౪	౧	ఖుసుస్య	సుఖస్య
	౩	ఖాపత్వే	ఖాఘత్వే
	౪	ఇదిచే	ఇతిచే
	౫	అతః	అతః
	౧౦	సుఖ	సుఖ
	౧౩	సుఖస్యాపి	సుఖస్యాపి
	౨౪	వ్యనస్త్యైభిదేయ	వ్యనజ్త్యైభిధేయ
	౨౫	అఖల	అఖిల
౫	౧	ధర్మస్వను	దర్శస్వను
	౩	ఏవప్రిం	ఏవహీం
౬	౪	క్రియతేనయత	క్రియతేనయతి
	౧౬	తదధీన	తదనధీన
	౨౫	కతాఘతా	కృతాఘతాం
౭	౧	ప్రేయాంతరం	ప్రేయాంతరం
		సిరదేశ్యాత్	సిరదేశ్యాత్
	౮	మనోభిరామాత్	మనోభిరామాత్
	౧౬	విద్వైవ	విద్వైవ
	౧౭	దివిషంతి	వివిదిషంతి
	౨౪	కామామనసః	కామనసః

పుట.	పఙ్క్తి.	అశుద్ధము.	శుద్ధము.
	౧౩	నభజి	నభజ
	౧౫	సస్త	సత్సు
	౨౨	నాన్యః	నాऽన్యః
	౨౩	దీతస్స	దీతస్య
౩౬	౧	వాదాన్నమాఽ	వాదాత్మమాఽ
	౧౬	తాఘవిష్ట	తాఘువిస్త
౩౭	౬	నేవోపయుకం	నైవోపయుకం
	౭	యఃసంతర్వ్య	యాస్సంతర్వ్య
	౧౨	తమాగతి	తమాంగతిం
౩౮	౨౪	దతా	ద్గతా
౩౯	౧౬	ఆప్రక్రియ	అప్రక్రియ
	,,	స్వదృద్భృధా	స్పృప్పృగ్భృధా
	,,	నపావ్వతః	నపావృతః
	౧౮	లక్షణేన	లక్ష్యేణ
	౨౦	సోఽదాంత్వం	సోపప్రత్ర
	,,	దేహివాభాసి	దేహీవాభాసి
	,,	ఇత్యాది	ఇత్యాది
౪౦	౨౦	తస్యాద్ధ	తస్యాగ్రః
	౨౩	భాగవతః	భాగవతాః
	౨౫	వప్రకారుణ	వప్రకారుణ
౪౧	౩	నిష్టాతః	నిష్ణాతః
౪౨	౬	నిషా	నిష్ణా
	౧౯	కాశ్య	కాశ్చి

10029